Via fora!!

48

enllaç

Any 11-Volum V
Tardor 1995
350 Ptes.

enllaç som una associació cultural fundada al 1973 amb els objectius següents:

1r. Proposar i impulsar la relació entre col·lectius i sectors socials que malden per un canvi socio-cultural (de mentalitat, econòmic, polític...) que faci avançar en l'alliberament de les persones i dels pobles, basada en l'intercanvi d'informació, el debat ideològic i l'ajut mutu en accions concretes.

2n. Promoure i potenciar un procés educacional entre la gent culturalment activa, per tal d'adquirir una visió global de la realitat i dels canvis que volem dur a terme.

3r. Potenciar i difondre la presència ideològica tant a nivell nacional com internacional que, a modus de catalitzador d'idees alienes i pròpies, en faci augmentar la velocitat de distribució. Com podeu observar, *Via fora!!* és un recurs essencial dins del nostre projecte. A mes, disposem d'una casa construïda en camps de treball internacionals (el Centre Cultural del Turó dels Pujols, comarca de l'Alt Penedès) i que està configurat com a centre de documentació i de treball. Com a centre de documentació, consta d'una biblioteca especialitzada en cultura popular i dinamització cultural, i d'una hemeroteca amb revistes nacionals, estatals i internacionals, especialitzades en moviments alternatius. Com a centre de treball, organitzem i acollim trobades de gent culturalment activa que permetin la reflexió, la discussió, l'intercanvi d'experiències i l'elaboració de projectes d'acció, encaminades totes a dinamitzar el nostre entorn i a trobar camins d'alliberament personal i col·lectiu.

enllaç is a cultural association born in 1973. It main objectives are the following:

1st. To propose and put forward a relationship between the organised groups and the social sectors that struggle for a social-cultural change (in mentality, in economy, in politics,...) thus allowing an advance in the liberation of individuals and peoples; this is based on exchange of information, ideological debates and mutual help in speciric actions.

2nd. To promote and strengthen an educational process among culturally active people, so that a general view of reality and of the changes we wish to attain may be reached.

3rd. To strengthen and spread out an ideological presence -at a national level as well as at an international level that, by giving a boost to both our own ideas and thosc of others, may increase distribution of these ideas.

As you can see, *Via fora!!* is an essential resort within our project. Furthermore, we have a house built by international work camps (the Cultural Centre, at Turó dels Pujols, in the Alt Penedes county), which is established as a document and work centre. As a document centre, it consists of a library specialised in popular culture and cultural dynamics, and areview library with national, state and international reviews and magazines specialised in alternative movements. As a work centre, we organize and host meetings of culturally active people, thus allowing meditation, discussion, exchange of experiences and the preparation of action projects, all directed to urge the awareness of the people surrounding us, and to the encounter of methods of individual and group liberation.

enllaç estas kultura asocio kiu fondiĝis antaŭ 23 jaroj kun jenaj celoj:

1e. Proponi kaj akceli la rilatojn inter sociaj kolektivoj kaj sektoroj kiuj strebaspor socikultura ŝanĝo (mensa, ekonomia, politika...) kiu antaŭeniru por la liberigo de la homoj kaj de la popoloj, surbaze de informadŝanĝo, ideologia debato kaj reciproka helpo en konkretoaj ogadoj.

2e. Promocii kaj potencigi edukan procezon inter la homoj kulture aktivaj, laŭcele akiri totalan komprenon de la realo kaj de la ŝanĝoj kiujn ni celas.

3e. Potencigi kaj disvastigi la ideologian intereson je nacia kaj internacia niveloj kiu, kvazaŭ katalizilo de propraj kaj aliulaj ideoj, pligrandigu ĝian distribuan rapidecon.

Kiel konstateble, Via fora!! estas esenca rimedo en nia projekto. Krome, ni posedas domon, kiun konstruis internaciaj laborbrigadoj (la Centro de Kulturo en el Turó dels Pujols ĉe la komarko Alt Penedes) kiu utilas kiel centro de dokumentaro kaj laboro. Kiel dokumentejo, ĝi havas specialigitan bibliotekon pri populara kulturo kaj kultura aktivigo kaj de revuoteko kun revuoj enlandaj, ŝtata; kaj internaciaj specialigitaj pri alternativaj movadoj. Kiel laborcentro ni organizas renkontiĝojn de homoj kulture aktivaj kiuj permesu la pripensadon, la diskutadon, la interŝanĝon de sperto; kaj la prilaboradon de agadprojektoj, ĉiuj celantaj aktivigi nian ĉirkaŭaĵon kaj trovi vojojn de persona kaj kolektiva liberigo.

UN MAR O UN MUR?

Durant aquesta tardor ha tingut lloc a Barcelona un conjunt d'esdeveniments de ressò internacional, les conferències mediterrànies. Aquestes conferències, no sabem si fruit de l'estratègia o la casualitat, van estar disposades en una perfecta diagonal travessant la ciutat des de la zona alta i 'oficial' fins a la zona 'baixa' i no tan oficial del pavelló de la Mar Bella, arran de mar, on es situava la conferència 'alternativa'.

Seguir aquests esdeveniments a través del mitjans de comunicació ha estat tota una experiència altament enriquidora. Hem pogut veure que ja no són només els mapes polítics els que canvien segons el que interessa a qui els edita, sinó que també el marc físic de la Meditarrènia pot ser interpretat de diferent manera. Així a la Mediterrània 'oficial', el mar Adriàtic, ja no està connectat amb el Mediterrani sinó que és un mar independent, d'aquesta manera s'explica que no hi hagués a la conferència representants de Croàcia o els altres estats de la antiga Iugoslàvia; també 'oficialment' Tunicia i Algèria són fronterers amb Egipte, i el Sahara no és tant ample com ens pensàvem. Ja ens havíem acostumat que els que anomenàvem mapes polítics anessin canviant amb el temps, però que ara també ho facin els físics comença a ser preocupant.

Se segueix sacrificant part de la realitat perquè simplement fa nosa, és incòmoda, no s'amotlla a la nostra idea, al que voldríem que fos, el que ha de ser la Mediterrània, i podria malbaratar el resultat final de la festa, de la que excloem aquells que no comparteixen els nostres models o que no estan disposats a acceptar-los. La gestió de la pesca a les costes Saharianes és una qüestió mediterrània, però no l'irresolt problema del poble saharaui. El Sr. Marín, *alma mater* de la conferència, afirma que crear un espai de lliure canvi ajudaria aquests països a integrar-se al nostre món desenvolupat i solucionaria gran part dels problemes que desestabilitzen la riba sud del Mediterrani, elevant-ne el nivell de vida. Però la proposta aprovada planteja ajuts a aquests països que posteriorment retornaran al nord, ja que en la fase inicial de mercat 'lliure' circularan productes manufacturats, fets al nord i no productes bàsics produïts al sud. Sembla un acord per afavorir només una part d'aquestes societats, les que mantenen el poder, moltes vegades a través de la violència sobre els seus pobles fent servir les armes que els venem des de la riba nord. És com sempre un acord que ignora la globalitat dels entorns d'aquestes societats, i pretén reproduir el nostre sistema en llocs que no són els nostres, augmentant els desequilibris que comencen a ser ja tan patents que continuaran segurament alimentant el procés que està transmutant la Mediterrània des d'un mar a un mur.

Via fora!! Núm 48, Volum V. Tardor '95

ETNICITAT I DRET: Un enfocament diatòpic i diagonal de l'estudi i l'ensenyament del pluralisme jurídic[1]

Agustí Nicolau i Coll, Robert Vachon, Institut Intercultural de Mont-real[2]

Aquest article proposa un enfocament diatòpic i diagonal de l'estudi i l'ensenyament del pluralisme jurídic, per tal que aquest no sigui presoner de l'etnocentrisme, integracionisme o occidentalisme jurídic modern. L'horitzó en el qual s'inscriu aquest article és el de superar com a marc únic de referència jurídico-polític l'Estat-Nació de la cultura occidental moderna, per poder establir un diàleg intercultural entre les cultures jurídiques de l'occident modern i les altres cultures jurídiques (ètniques, tradicionals, indígenes i encara post-modernes).

Els seus autors el van presentar dins del marc de les V Jornadas Lascasianas, *organitzat per* l'Instituto de Investigaciones Jurídicas de la Universidad Autónoma de México, *els dies 17, 18 i 19 de maig de 1995.*

This article proposes a diatopic and diagonal approach of juridical pluralism study and teaching, so that not to be a prisoner of modern juridical ethnocentrism, integrationism, or occidentalism.. The horizon where this article is recorded is to overcome as unique juridical and political model of reference the State-Nation of modern Occidental culture, to be able to establish an intercultural dialogue among modern juridical cultures from Occident and the other juridical cultures (ethnics, traditionals, natives and still post-modern).

Its authors have presented it at the Fifth Lascasian Journeys *organized by the* "Instituto de Investigaciones Jurídicas de la Universidad Autónoma de México", *on May 17, 18 and 19, 1995.*

Tiu ĉi artikolo proponas trakomunan kaj oblikvan enfokusigon pri la studo kaj instruo de la jura pluralismo, por eviti ke ĝi enkateniĝu al la etnocentralizismo, integriĝoaŭ moderna jura okcidentalismo.La horizonto de tiu ĉi artikolo celas superi la solan juran referencan kadron jurpolitikan pri Ŝtato-Nacio de la moderna okcidenta kulturo, laŭcele starigi interkulturan dialogon inter la juraj kulturoj de la moderna okcidento kaj la aliaj juraj kulturoj (etnaj, tradiciaj,indiĝenaj kaj eĉ post-modernaj). Ĝiaj aŭtoroj prezenis ĝin enkadre de la "Kvina; Tagoj Lascasianas" kiujn organizis la "Instituto de Investigaciones Jurídicas de la Universidad Autónoma de México" dum la tagoj 17,18 kaj 19 de majo 1995.

1. INTRODUCCIÓ

El binomi general d'"Etnicitat i Dret" en el que s'emmarquen aquestes V Jornades Lascasianas, pot ésser comprès des de múltiples perspectives, certament complementàries, però radicalment distintes, tant en la seva naturalesa, com en les conseqüències pràctiques derivades d'elles. A la nostra manera d'entendre, aquest binomi pot referir-se a tres grans orientacions:

- Al dret inalienable de les ètnies (i per extensió, de tots els pobles minoritaris), a existir com a tals. Podem considerar aquest dret com a part integrant dels Drets Humans en el que s'anomena oficialment com a drets de les minories i/o drets culturals (MEYER-BISCH 1993).

- Als drets legals, que s'han desenvolupat en els darrers 25-30 anys en el marc de distintes legislacions estatals i internacionals, precisament per a protegir el dret inalienable de les ètnies i pobles minoritaris a existir (COLLECTIF 1994).
- A les cultures jurídiques desenvolupades per distints pobles, particularment aquelles considerades com a tradicionals o indígenes, és a dir, que es troben, més o menys, fora de l'àmbit de la modernitat occidental. Aquest és l'àmbit de l'estudi i investigació del que s'ha anomenat Antropologia Jurídica (ROULAND 1990).

Aquest article s'inscriu primordialment en aquesta darrera orientació, intentant aportar una reflexió crítica sobre l'enfocament a donar a l'estudi del pluralisme jurídic del nostre món contemporani, per superar el perill de l'etnocentrisme, integracionisme i occidentalisme jurídic modern.

Prèviament és precís reconsiderar la definició de cultura en l'àmbit de les ciències socials, per superar el confinament d'aquesta en un racó de la realitat social, deslligant-la de la resta de dimensions.

2. LA CULTURA I LA IDENTITAT CULTURAL

En l'àmbit de les ciències socials es considera generalment la cultura com una dimensió de la realitat humana entre altres. Es parla aleshores de la política, de la qüestió jurídica, de la social, de l'educació, de la religió, de la ciència... i de la cultura, sense saber massa bé el que aquesta representa. Tan aviat es fa referència al folklore, com a l'art, com a les creences i sistemes de valors, justificats en si mateixos i sense una relació directa amb els altres àmbits de la realitat.

En el millor dels casos la cultura és sinònim d'identitat cultural, compresa com el conjunt de records, símbols, somnis, creences, valors, passions, comportaments, sensibilitats... que constitueixen l'essència del ser. Però encara en aquest cas, es pretén que aquesta identitat cultural de fet no influeix substancialment en la qüestió política, econòmica, social, educativa, jurídica, científica... dimensions que estarien guiades per una pretesa identitat universal. Com a molt s'acceptarà que la identitat cultural tingui una influència en l'àmbit del folklore, de les arts, de les relacions humanes, però no més.

Però de fet, no existeix acte polític, econòmic, jurídic, educatiu, científic, tecnològic, artístic... que no sigui cultural, és a dir inscrit en una matriu o context englobant d'una cultura particular concreta. Per aquest motiu no és possible parlar d'economia, política, religió, justícia, ecologia, ciència, tecnologia, d'una forma neutra, sinó que és més convenient parlar de cultura econòmica, cultura política, cultura jurídica, cultura educativa, cultura tecnològica, cultura artística...

En darrera instància la cultura és el conjunt de creences, institucions i pràctiques per les que un poble o societat afirma la seva presència en el món en el moment donat de l'espai i del temps. Tota cultura reposa en un mite englobant, entès com allò en el qual es creu sense ser conscients que s'hi creu, però que tanmateix impregna tota la cultura, constituint la seva ànima profunda.[3]

En aquesta reorientació de recentrament cultural de les ciències socials, podem afirmar que tota societat ha desenvolupat una cultura jurídica particular, d'acord amb el mite profund que li és propi i en interacció directa amb les altres dimensions de la seva realitat particular, que no pot ésser compresa ni judicada a partir del mite de la pròpia cultura. És per aquest motiu que s'imposa un tracta-

ment diatòpic i diagonal en l'estudi del pluralisme jurídic.

3. SUPERAR L'ETNOCENTRISME JURÍDIC OCCIDENTAL MODERN

Si bé és cert que l'etnologia i l'antropologia jurídica s'han mostrat generalment contràries a subordinar-se a les necessitats de l'administració colonial o neo-colonial, s'han mostrat tanmateix menys conscients d'un cert colonialisme cultural, força present actualment en els estudis del pluralisme jurídic.

En virtut d'aquest, l'interès per les cultures jurídiques tradicionals i autòctones persegueix, tot sovint, la finalitat millor d'integrar-les en la cultura jurídica occidental moderna de l'Estat-nació, considerada com la via ineluctable per a tota la humanitat. La ferma intenció de respectar els costums, no porta sempre la voluntat de substreure'ls a l'acció del progrés, del desenvolupament i de la civilització, sota el control de l'Estat-nació. Existeix tot sovint una major preocupació en transformar-los, controlar-los i reconèixer-los legalment que no en reconèixer-los simplement com a tals.

Se'ns diu que no existeix el Dret sense un reconeixement legal de l'Estat, ja que sols hi ha Dret si aquest és definit com a tal per l'ésser humà. Com a molt, es parla d'acceptar certs acomodaments en els codis i lleis modernes, però es rebutja totalment la possibilitat de relativitzar els fonaments, la naturalesa i els pressupostos de la cultura jurídica civilitzada, estàtica, antropocèntrica, occidental i moderna. Mentre que aquesta finalitat integracionista estarà present, no haurem superat l'etapa del monoculturalisme i del totalitarisme jurídic, tot i que es presenti amb l'aparença d'un cert pluralisme jurídic.

Però aquest monoculturalisme no se situa tan sols a nivell de la finalitat, sinó també, en gran mesura, a nivell de la mateixa naturalesa i metodologia de l'antropologia jurídica. Ambdues es troben presoneres dels mites de la cultura jurídica moderna occidental, entre els que podem assenyalar els següents: civilitzacionismes, evolucionismes, antropocentrisme, autonomismes, atatisme, soberanisme... Però ens limitarem a dos mites primordials: el monisme unitarista i el totalitarisme de la raó (logos). És amb la intenció de contribuir a alliberar l'estudi del pluralisme jurídic d'aquests dos mites, que presentem les següents consideracions.

3.1 ENFOCAMENT INTERCULTURAL I DIATÒPIC

Per a substreure l'estudi del pluralisme jurídic dels límits imposats pel marc occidental unitarista, hem de prendre consciència, en un primer moment, de la situació diatòpica en la que es troba actualment la humanitat.

3.1.1. Cultures jurídiques *homeomòrfiques* [4]

A través del món existeixen no solament múltiples variants, models i aplicacions del que la cultura occidental moderna denomina com a Dret, sinó també, i principalment, existeixen múltiples cultures jurídiques les diferències de les quals no són tan sols procedurals, sinó essencialment substancials, és a dir, en els seus respectius pressupostos. Les diferències poden ésser tan radicals, que podem arribar a afirmar que no existeix cap tipus d'analogia possible entre elles. Es tracta, en darrera instància, de cultures jurídiques homeomòrmiques (PANIKKAR 1978: XXII-XIII, 33; PANIKKAR 1971), ja que substancialment diferents pel que fa a llurs naturaleses profundes. Sols es pot parlar d'equivalències funcionals entre elles, en relació a les societats respectives que les han generades.

És necessari prendre consciència del fet que les mateixes nocions de Dret i Jurídic són essencialment occidentals i que malgrat la seva sana (i encara necessària pretensió universal i universalitzadora), no deixen d'ésser una finestra entre d'altres sobre el món, un llenguatge especialitzat entre d'altres (PANIKKAR 1982: 87-115). Hem de tenir en compte que la paraula "Dret" no existeix com a tal en les cultures autòctones tradicionals (Inuit, Ameríndies, Hindú, Jain, Budista...); més encara, en la seva concepció del món, aquestes cultures no es plantegen ni tan sols la possibilitat que l'ésser humà pugui tenir drets, ja que el que prima és un sentiment i una responsabilitat d'agraïment i de solidaritat còsmica (VACHON 1982: 2-20; VACHON 1983a: 35-43; VACHON, 1983b). No existeixen equivalents substancials de la paraula "Dret" en totes les cultures, sinó tan sols equivalents homeòrfics.

Veiem així com en la cultura hindú, l'equivalent de Dret seria *swadharma* (PANIKKAR 1982), i en la cultura autòctona nord-americana dels *Hau-de-no-sau-nee* (Confederació Iroquesa), l'equivalent de la Llei s'anomena en les seves llengües Pau Còsmica[5]. En aquests dos casos, com en molts d'altres, els "títols" i "drets" són definits teocosmocèntricament[6] i els hi sembla inconcebible que ho puguin ser des d'una òptica antropocèntrica i menys encara que ho siguin per un Estat-nació sobirà, és a dir, compost per individus sobirans. Això ens mostra que els nostres modus respectius d'intel·ligibilitat són radicalment diferents.

En aquest sentit cal assenyalar que una de les característiques centrals de la cultura occidental és la de procedir per la primacia del principi de no contradicció: una cosa és el que és en la mesura que ella no és una altra cosa. El procés de coneixement es desenvolupa, d'entrada, afirmant la diferència. Tota la noció

occidental del Dret es fonamenta sobre aquest principi: que l'ésser humà és diferent de la resta de la creació i de l'"increat" (VACHON 1972). Però aquesta forma d'intel·ligibilitat no és única, ja que es pot procedir pel principi d'identitat i no-dualitat: una cosa és el que és en la mesura que ella és el tot de l'Ésser, en la mesura que ella és relació i es troba lligada a les altres i a tota la realitat; en la mesura que ella no es troba separada sinó en harmonia i en estat de no dualitat amb totes les altres dimensions de la realitat. No s'insisteix sobre l'"altre" ja que és considerat com una dimensió constitutiva de si mateix (essent aquest, en darrera instància, tota la Realitat Còsmica). Totes les cultures jurídiques endògenes i tradicionals es fonamenten en aquest principi de no dualitat, sobre la primacia del Tot sobre l'individu (PANIKKAR 1970: 29-41).

És, doncs, molt important descobrir l'existència i la naturalesa dels homeomorfismes entre les diverses cultures jurídiques del món,[7] i això en els diferents nivells de cada cultura jurídica[8], la qual cosa prepara el terreny a una fecundació mútua en un diàleg diatòpic.

3.1.2 La interpretació diatòpica

L'estudi del pluralisme jurídic precisa d'una nova hermenèutica, que no sigui solament morfològica, sinó també diatòpica (PANIKKAR 1975a: 12-16). Una de les raons fonamentals del malentès entre la cultura jurídica occidental moderna i les cultures jurídiques autòctones i no modernes, és haver oblidat que la distància que cal superar entre elles, no és tan sols factual (interpretació morfològica) o temporal (interpretació diacrònica): es tracta sobretot d'una distància espaial, és a dir, que ens trobem enfront de diferents *topi* o visions, els postulats mateixos de les quals són radicalment diferents, ja que no han desenvolupat els seus modus respectius d'intel·ligibilitat a partir d'una tradició històrica comuna o a través d'una influència recíproca.

La distància que cal superar no és tan sols de tipus factual en context homogeni, perquè no es tracta d'examinar un text per analogia, explicitació, explicació, comparació, anant del passat al present, com si es tractés de revelar la riquesa d'una tradició a algú que no la coneix (interpretació morfològica). Tampoc es tracta tan sols d'anar del present al passat, intentant superar els anacronismes i l'esquerda temporal que ens separa, prenent consciència de l'heterogeneïtat del context i intentant integrar aquest darrer per a poder comprendre millor les diferències (interpretació diacrònica).

Cal una passa més, en el sentit d'assumir que les nostres respectives formes de pensar, els nostres criteris, els nostres postulats fonamentals i encara les preguntes formulades no són les mateixes. Dit d'una altra manera, quan s'intenta entendre el sentit d'un text, de fets que hem reunit o simplement d'una experiència humana, estant tot plegat situat fora del context de la nostra pròpia cultura, no es pot pretendre *a priori* que les regles que governen la interpretació d'aquest text, d'aquests fets o d'aquesta experiència, siguin els mateixos que els de la nostra pròpia cultura. Cal doncs, examinar a fons els nostres postulats, les nostres estructures mentals i els nostres profunds mites, per a veure si són o no els mateixos. Per a comprendre les altres cultures jurídiques no occidentals i no modernes, no n'hi ha prou en prendre consciència de l'originalitat dels seus processos i lògiques sòciojurídiques (sistemes i estructures pròpies), sinó també de les seves visions i horitzonts, és a dir, dels mites dels

seus *topois* propis (interpretació diatòpica).

La interpretació diatòpica és aquella que intenta descobrir aquestes diferents cultures jurídiques radicalment diferents, reunint-les (i no juxtaposant-les) en un diàleg que permeti l'emergència d'un mite en el que es pugui entrar en comunió i que permeti compendre'ns sota un mateix horitzó d'intel·ligibilitat, sense que aquest horitzó sigui exclusivament el d'una sola cultura jurídica (diatòpic: que travessa les *topoi* per aconseguir el mite del qual aquests són l'expressió). La interpretació diatòpica és la que intenta comprendre la textura del context, per a superar la distància, no del present respecte al passat o del passat respecte al present, sinó del present respecte al present.

3.2 Enfocament diagonal[9]

A un segon nivell, és necessari que l'estudi de les cultures jurídiques superi també els límits de la forma moderna de comprensió de la realitat, basada essencialment en la conceptualització, perquè un concepte només és vàlid allí on ha estat concebut. Precisem d'un enfoc diagonal (*dialogos*), és a dir que travessi el *logos* per aconseguir un terreny comú que el *logos* en solitari no podrà mai expressar i que aquí anomenem mite.

Hem de treure l'estudi del pluralisme jurídic del quadre dialèctic en el que es troba presoner, alliberant-lo del totalitarisme del *logos*, la qual cosa només es pot portar a terme mitjançant una aproximació diagonal. Es tracta d'aconseguir des de l'interior i en una comunió mítica personal, els mites profunds que sostenen i nodreixen els sistemes jurídics de les diferents cultures, deixant-se interpel·lar personalment per ells i per allò que transcendeix, impregna, distingeix i posa en relació aquestes cultures jurídiques respectives.

3.2.1 Postulat de base

El diàleg diagonal es fonamenta en el postulat bàsic de que ningú en solitari (ja es tracti d'un individu o d'una cultura) posseeix la capacitat d'accedir a l'horitzó universal de l'experiència humana i que només si no es postulen des d'un sol costat les regles del diàleg, l'Ésser Humà pot aconseguir una intel·ligència més profunda i més universal que ell mateix, per a poder complir així la seva pròpia realització.

3.2.2 Més enllà de la dialèctica

Ja hem mencionat que no és possible comprendre una cultura jurídica diferent a la nostra tan sols amb l'instrumental conceptual propi de la cultura jurídica occidental. Ens cal conèixer-la a partir del seu propi sistema, la seva estructura, el seu model, la seva lògica, el seu propi modus d'intel·ligibilitat.

Podem considerar les altres cultures jurídiques com a simples objectes de coneixement, com a fets històrics, quantificables, objectivables, analitzables, contextualitzables i encara intel·ligibles, però tanmateix elles són quelcom més que tot això. Es tracta de realitats existencials, personals (no confonguem amb subjectives), sagrades, mítiques, quelcom d'infinit per a qui les viu. No se situen tan sols en el camp del logos sinó també del mite, és a dir en el camp de les darreres i fonamentals diferències, les quals no són dialèctiques (el que no significa per tant que elles siguin antidialèctiques).

És més, no podrem comprendre el sistema jurídic de l'altre a menys que ens deixem conquerir pel seu cor mític. A l'interior dels sistemes jurídics existeix una darrera intencionalitat, que és el seu cor i ànima, que

assegura la perennitat profunda, malgrat i en front les pressions provinents de l'exterior. Aquesta intencionalitat es troba arrelada a nivell del mite, àdhuc en el sistema jurídic modern de l'Estat-nació, el qual es fonamenta en el mite de la supremacia de la raó i de la ciència moderna.

Tota cultura jurídica és quelcom més que un sistema, una estructura, una lògica, un *logos*, ja que és un tot, un univers, una visió, una *Weltanschauung*: en altres paraules, tota cultura jurídica posseeix, o millor dit, està posseïda per una dimensió mítica. En efecte, aquesta no és tan sols allò del qual jo en tinc consciència i el que jo penso objectivament d'ella o de manera verificable, sinó també i essencialment el que fa possible que jo pugui prendre consciència d'ella (el mite).[10]

Això significa que el tractament dialèctic dels sociòlegs, etnògrafs, etnòlegs, antropòlegs... tot i ésser necessari, és insuficient per a captar les cultures jurídiques en el que aquestes són existencialment, ja que aquestes escapen a una anàlisi únicament objectiva, lògica, teòrica, la qual pot arribar a ser una profanació, si es pretén autosuficient i no s'acompanya d'una comunió mítica. El descobriment dels diferents universos no ha de passar forçosament pels antropòlegs, etnòlegs, sociòlegs... amb les seves teories i metodologies, les quals poden ser útils, però també un obstacle al coneixement i a l'estudi del pluralisme jurídic. Cal ésser conscients d'aquest perill.

3.2.3 Descobrir i conèixer l'altre des de l'interior: la comunió mítica[11]

Sols podem arribar a l'altre descobrint-lo, no tan sols com a objecte d'intel·ligibilitat (*aliud*), sinó com algú en sí (*alius*). Hem de captar el que l'altre pensa i creu d'ell mateix i no tan sols el que jo penso d'ell; qui és ell i no tan sols el que ell diu de si mateix.

En aquest sentit, sols podrem comprendre una cultura jurídica en la mesura que la comprenguem tal i com aquesta és per aquells que viuen en ella. Per aquests, ella no es tan sols un simple objecte de coneixement, sinó:

a) Una realitat personal i de fe, una creença.
b) Una vida en si. Això és particularment veritable per a les cultures jurídiques indígenes i tradicionals, les quals sempre es troben constitutivament relacionades al sagrat, al cosmos i a la Vida globalment.

Sols es pot conèixer bé una cultura jurídica en un diàleg diagonal, és a dir, un diàleg entès no com a simple font d'informació, sinó com un camí per arribar, des de l'interior, a una comprensió i realització més profundes de l'altre i d'un mateix. És un diàleg en el que permetem a l'altre i a la seva veritat d'interpel·lar-nos des de la nostra pròpia vida i en els nostres valors personals. Sols podem conèixer a fons allò i aquell en qui hom creu personalment, amb una fe personal, vivint personalment amb ell en comunió mítica. És precisament aquesta experiència personal viscuda i de comunió mítica (que no s'ha de confondre o reduir amb l'experimentació o l'experiència subjectiva de terreny) el que manca en una gran part de la investigació i ensenyament antropològiques sobre el pluralisme jurídic. D'aquí la importància de completar el tractament dialèctic com el tractament diagonal.

3.2.4 Una disciplina integral

Veiem aleshores que amb una metodologia no n'hi ha prou: cal una disciplina, en el sentit integral del terme, que impliqui tot l'ésser i no

tan sols la raó o la intel·ligència del que es porta a terme en la investigació. Es tracta més d'un mètode que no d'una metodologia, la qual cosa exigeix més que un coneixement de captació de dades i que un coneixement de freqüentació intel·lectual. Això exigeix, en un primer moment, un coneixement d'integració a l'univers jurídic de l'altre, així com al seu propi univers, sense motivació ulterior o interessada; i en un segon moment, una integració recíproca a aquest horitzó comú que, sobrepassant-nos, ens impregna, ens distingeix i ens connecta i que anomenem *pluralisme jurídic*. En el fons es tracta d'una sabiduria jurídica, la naturalesa constitutiva de la qual és la de cercar-se a si mateixa.

4. EL DESAFIAMENT DEL PLURALISME JURÍDIC A L'ANTROPOLOGIA JURÍDICA

L'estudi del pluralisme jurídic no ha de limitar-se al simple estudi de la pluralitat jurídica, ja que la pluralitat se situa a nivell del *logos*, mentre que el pluralisme se situa a nivell del mite:

"El veritable pluralisme supera tant el terreny conceptual com l'ideològic... el pluralisme porta a l'evidència de que un ha superat el logos com únic i darrer àrbitre del que és real, encara que sense despreciar la seva influència. El pluralisme testifica que un ha passat més enllà de l'absolutisme, sense caure com a conseqüència en el relativisme agnòstic. El pluralisme pressuposa només una relativitat radical remarcant tota construcció humana i el fons de la mateixa realitat." (PANIKKAR 1979a: 101)

No es tracta tampoc de dret comparat, ja que, ¿com comparar cultures jurídiques homeomòrfiques, quan precisament no hi ha ni hi pot haver un model o paradigma amb el que comparar-les, ja que els seus pressupostos són radicalment i substancial diferents? No es tracta doncs de multiperspectivisme, és a dir de diferents

punts de vista culturals sobre una mateixa qüestió. Es tracta més aviat d'un diàleg entre cultures que precisament difereixen, no sols en la manera de formular la qüestió, sinó sobre la naturalesa mateixa de la qüestió, la qual no és mai una sola i única qüestió.

Es tracta més aviat de l'estudi d'aquest horitzó comú (mite), que alguns simbolitzen sota el vocable "dret" o "jurídic" i altres sota el de "dharma" o "Gran Pau", i que circumstancialment hem convingut en denominar-lo "pluralisme jurídic" o "pluralisme legal", però hauríem pogut també denominar "pluralisme dhàrmic", per exemple.

Es tracta doncs d'un estudi situat forçosament en el temps i l'espai i a partir d'un punt de vista particular, però que és críticament conscient de la contingència dels seus postulats i de la necessitat de basar-se en pressupostos que sempre seran limitats i inexplorats. És un estudi consecutivament disposat a sotmetre's al qüestionament dels seus propis fonaments i de la seva mateixa naturalesa, si és precís. La seva primera preocupació temàtica és el coneixement del fonament ontològic d'allò que precisament intenta comprendre i que s'articula entorn a un mite. Intenta construir la seva visió prenent sistemàticament en compte les diferents cultures jurídiques del món, és a dir tota l'experiència universal de la humanitat, en la mesura del possible, en una situació concreta. És un estudi que es manté obert al diàleg diagonal i no tan sols a la confrontació dialèctica o al diàleg racional (PANIKKAR 1980a:357-383;1979b:197-230).

A tal efecte, és precís comprendre que "estudi", "pluralisme" i "jurídic" no són simples conceptes, signes o termes, sinó més aviat paraules, símbols: son "logos" i "mite" simultàniament. En darrera instància no es tracta de trobar un idioma comú, sinó més aviat un llenguatge comú (PANIKKAR 1980b: 117-133).

5. ALGUNES IMPLICACIONS PRÀCTIQUES

Un enfocament diatòpic i diagonal del pluralisme jurídic comporta forçosament canvis de perspectiva en el tractament i enfocament de diferents aspectes de la cosa jurídica, els quals no són tan sols adaptatius o circumstancials, sinó fonamentals. Presentem a continuació alguns d'aquests canvis, aquells que ens semblen com a més importants pel seu caràcter central en l'estudi i l'ensenyament de l'antropologia jurídica.

5.1 El costum[12] com a base de l'ordre social

L'Estat i el seu enfocament jurídic no poden ésser considerats per més temps com l'únic i el millor garant de l'ordre social, contràriament a una opinió llargament difosa en els medis jurídics i fins a cert punt en el camp de l'antropologia jurídica. El costum, com a base i fonament de l'ordre social, precedeix en molt a l'Estat de Dret modern, i persisteix com a tal allí on aquest no ha aconseguit encara eliminar-la.

Les cultures jurídiques de base comunitària, s'articulen a l'entorn del costum, que pot ser renovat i ampliat, però sempre preservant els costums anteriors, la qual cosa permet garantir les conquestes, que li asseguren la independència en relació a poders exteriors. Aquest costum, quan no s'ha eliminat, se l'ha considerat, com a molt, com a subsidiari del dret de l'Estat. Aquest procés de supeditació es va produir primer a Europa, entre els segles XVI i XIX, exportant-se progressivament a tots els països colonitzats i prosseguint-se en els Estat postcolonials. Els efectes negatius d'aquesta supeditació del

costum al dret unificador de l'Estat, han estat estudiats àmpliament (BADIE 1992).

Si ens centrem en el cas africà i seguint a Michel Alliot (ALLIOT 1994), podrem observar com la imposició de l'Estat europeu, colonial i postcolonial, ha provocat la desestructuració de la vida comunitària en la seva jerarquització, la qual assegurava, per la seva diferenciació social, la cohesió i l'equilibri de la comunitat. En la major part de cultures africanes la diferenciació és considerada com el pre-requisit necessari perquè cadascú sigui indispensable a l'altre. En una estructura social d'aquest tipus, cadascú és ric del que és propi als altres, la qual cosa imposa un límit a la competició destructiva.

Aquesta concepció de l'ordre social basat en costums orientats a mantenir les diferències entre els membres de la comunitat per assegurar la seva cohesió i pervivència, ha estat substituïda pel model de l'Estat-nació, el qual fonamenta la seva unitat, no en la diversitat complementària, sinó en la uniformització garantitzada per la submissió a un mateix poder. Aquesta uniformització comporta la juridització legalista de totes les relacions de l'Estat amb els ciutadans, a través de lleis i drecrets, que són impersonals i canviants, ja que l'Estat els pot modificar contínuament. La persistència del costum, divers i plural, que proporcionava una seguretat a cada qual, deixa pas a una llei única, que pel seu caràcter canviant, no ofereix cap seguretat, ni personal ni comunitària.

En les cultures africanes, sols poden viure junts aquells que són diferents, ja que la vida és un procés en el que hom s'identifica progressivament, no amb l'altre, del qual hem de ser diferents, sinó en la totalitat de la comunitat, amb la vida còsmica i amb la vida divina.

Si aprofundim en el cas de la cultura jurídica dels *Hau-de-no-sau-nee* (nacions iroqueses), observem com el principi bàsic de la seva cultura jurídica és el de la cooperació comunitària, ja que l'important és que la comunitat (que comprèn no tan sols els homes, sinó també el cosmos i el diví), mantingui la seva cohesió i harmonia (KAIENTARONKWE 1982). L'administració de la justícia també es basa més en la cooperació que no en la coherció, perquè les sentències no s'orienten tant vers el càstig, sinó vers la reparació del dany causat, en una voluntat de reconciliació.

Recuperar i reactualitzar el costum, expressió per excel·lència de les cultures jurídiques tradicionals i autòctones, és una manera de demostrar que l'ordre social no depèn exclusivament de l'establiment d'un Estat de Dret unificador. L'absència d'un Estat de Dret no implica automàticament l'anarquia social, en la mesura que el costum articuli i reguli les relacions socials (ROY 1979:42). Encara més, l'Estat de Dret pot ésser un gran destructor de l'ordre social, malgrat quan els seus principis siguin els de la democràcia i la justícia.[13] És necessari dissociar d'una vegada per totes l'ordre social de l'Estat de Dret, ja que aquest no pot pretendre posseir l'exclusivitat del bon ordre social.

5.2 Qüestionament intercultural de la universalitat dels Drets Humans

Històricament, els Drets Humans s'han desenvolupat per garantir la dignitat i el respecte de la vida de les persones enfront dels abusos de l'Estat-nació modern. L'expansió d'aquest com a model universal, ha comportat paral·lelament que els Drets Humans siguin considerats com universals. Però un qüestionament intercultural ens revela que aquests, encara que puguin ser

necessaris i pertinents enfront del poder abusiu de l'Estat-nació, no poden ser considerats com universals en els seus postulats filosòfics fonamentals.

Seguint el filòsof i teòleg català-hindú, Raimon Panikkar (PANIKKAR 1984), veiem d'entrada que alguns d'aquests postulats són inscrits en el cor mateix de la cultura occidental i que no poden ser considerats per tant com universals ni transculturals.

En primer lloc es troba la separació entre individu i societat, considerant aquesta darrera com a una simple superestructura que fàcilment pot esdevenir una amenaça per a l'individu, el qual defensarà la seva dignitat a través dels Drets Humans. En una cultura de base comunitària i no associativa, la persona i la comunitat es troben en relació ontològica i no en confrontació: la comunitat és la persona i la persona és la comunitat i és de l'harmonització entre ambdues dimensions que sorgeix el respecte i la dignitat i no tant de la proclamació d'uns drets abstractes, per molt ideals i perfectes que ens puguin semblar.

Més enllà de la separació entre individu i societat, observem la separació entre gènere humà i el cosmos, tot sovint en contra d'aquest darrer. El cosmos és considerat com una infraestructura i l'individu es manté entre aquest i la societat. Els Drets Humans defensen abans que res l'autonomia de l'individu humà. En aquest cas podem veure com en la major part de les cultures autòctones aquesta autonomia respecte al cosmos, no sols no té sentit, sinó que és contrària a la seva cosmovisió particular, perquè l'humà i el còsmic es troben, també en aquest cas, en relació ontològica.

En tercer lloc i com a corol·lari dels dos anteriors, trobem el principi de l'ordre democràtic, que reposa en la concepció de la societat, no com un order jeràrquic fonamentat en una voluntat o llei divina, o en un origen mitològic, com era el cas en altres temps, sinó com la suma d'individus lliures que s'associen per a la realització d'un fi al que no es podria arribar d'una altra manera. Encara en aquest cas, aquesta concepció de l'ordre social basat en la raó democràtica que estableix el principi del govern de la majoria, no és ni universal ni transcultural. En moltes altres cultures l'ordre social no respon tan sols ni en primer lloc als dessitjos humans, doncs entren en joc també l'ordre còsmic i el diví. El que no significa per tant que siguin automàticament societats dictatorials o opressores: declarar que l'alternativa sòcio-política es troba en l'elecció entre democràcia o dictadura pot ser una forma subtil de totalitarisme.

Com a exemple concret, malgrat que limitat, podem referir-nos al context de la cultura hindú (PANIKKAR 1984: 17-20). En ella la paraula *dharma* ocupa un lloc central, semblant al de Dret en la cultura occidental moderna, sense per tant significar ni molt menys el mateix. El seu significat és múltiple i irreductible a una sola paraula en les llengües llatines o germàniques: significa alhora, el que manté la cohesió, el que dóna força a tota cosa creada, a la realitat sencera, i a més a més als tres mons de la cosmologia hindú (*triloka*).

En aquest context, l'equivalent homeomòrfic dels Drets Humans pot ser el *svadharma*, que és el *dharma* inherent a cada ésser concret. El punt de partida no és tant l'individu, com la totalitat resultant de l'encadenament complex de tota la realitat. La responsabilitat de cadascú és la de trobar el seu lloc en relació a la societat, al cosmos, així com en relació al món trascendent. Aleshores podem comprendre millor aquesta afirmació:

"Per a tenir una societat justa, l'Occident modern remarca la noció de Drets Humans. Per a tenir un ordre Dhàrmic, l'Índia clàssica remarca la noció de *svadharma*" (PANIKKAR 1984: 18)

Seguint en aquest punt de vista, la tradició hindú insistiria en els fets següents:

- Els Drets Humans no són tan sols els drets individuals, ja que l'humà no s'encarna tan sols en l'individu. L'individu és una abstracció, la qual no pot pretendre ser el subjecte darrer dels drets.
- Els Drets Humans no són tan sols els "drets humans", ja que concerneixen igualment a la totalitat del desplegament còsmic de l'univers, del qual els mateixos déus no n'estan absents. Els animals, tots els éssers dotats de sensibilitat i les criatures suposadament inanimades, també estan implicades en la interacció concernent als drets "de l'home", al punt que podem preguntar-nos si existeixen drets humans específics, i si aquesta especificitat no és, una vegada més, una simple abstracció pragmàtica, que va en contra d'ella mateixa en el moment que oblida precisament el seu caràcter pràctic.
- Els Drets Humans no són tan sols drets: són també deures i els dos aspectes són interdependents. El gènere humà posseix el "dret" de sobreviure, tan sols si compleix amb el deure de mantenir el món (*lokasamgraha*), ja que el nostre dret a la vida no és altra cosa que una participació en el conjunt de la funció metabòlica de tot l'univers.
- Els Drets Humans no són quelcom absolut en si mateixos, sinó quelcom intrínsecament relatiu, en virtut de ser un conjunt relacional entre diferents entitats, les quals es troben determinades per aquestes mateixes relacions.

En darrera instància podem dir que:

"La declaració dels drets Humans defen l'individu des abusos de l'Estat o Societat. El punt de vista hindú diu que formem part d'un tot armoniós en peregrinació cap a una fita no històri-

ca. Les interaccions són la més gran trama i substància de l'univers. Les tradicions culturals i religioses ofereixen un tot que no pot ser fàcilment desmembrat sense violentar la percepció de a seva naturalesa interior. El Karma indú tret del seu context pot resultar fatalista. La caritat cristiana fora del seu sistema pot resultar opressiva. La unversalització dels Drets Humans és realment una qüestió molt delicada." (PANIKKAR 1984: 20)

L'enfocament diatòpic i diagonal dels Drets Humans hauria de portarnos a l'evidència que aquests són una finestra sobre el món, però no pas l'única. No es pot pretendre que constitueixin el punt de referència universal en tot el que concerneix a la dignitat humana, ja que la noció de dret no és ni universal ni transcultural. Hem d'acceptar el "dret" a no voler tenir drets, sense per això pensar que caiem automàticament en una situació d'opressió o dictadura. És més, la imposició dels Drets Humans com a únic referent de la dignitat humana pot ser una forma de dictadura de la raó (logos), molt perniciosa i destructiva.[14]

5.3 El Dret Internacional és un Dret dels Estats i no de les nacions ni dels pobles

"Les Nacions Unides representen només una versió editada de l'actual sistema Estat-nació global. Nacions Unides ha adquirit molts dels ornaments d'un estat modern. Els seus edificis són Estat-nació i la seva unitat d'anàlisis és l'Estat-nació."

Ja hem mencionat que l'Estat-nació no pot ser considerat com l'únic marc que garanteix l'ordre social intern d'un poble. En el mateix sentit, tampoc pot ésser considerat com l'única instància per la que s'articula l'anomenat Dret Internacional, ja que aquest no reconeix la majoria de nacions i pobles a través del món (més de 5000), limitant-se a uns 200 estat sobirans. L'anomenat Dret Internacional no permet actualment una veritable trobada entre les nacions i els pobles del món, ja que es basa exclusivament en la cultura jurídico-política de la modernitat occidental, l'Estat-nació sobirà. Aquest model, generat a Europa entre 1648 i 1945, redueix la comunitat de nacions i pobles a la col·lectivitat d'Estats sobirans[15], limitant les negociacions entre nacions, a les negociacions entre Estats (BADIE 1992: 110).

En el marc del Dret Internacional, cap Estat-nació reconeix plenament cap altra cultura-jurídica que l'estatal, negant validesa a aquelles pròpies de les nacions autòctones i indígenes. Aquest Dret Internacional ha estat elaborat per occidentals, sobre bases de la cultura occidental exclusivament i de la cultura política moderna de l'Estat-nació. Hem de reconèixer que l'anomenat Dret Internacional ha estat creat per alguns estats occidentals (o occidentalitzats), sobirans per assentar la pretensió universalista del seu sistema i pràctica de la sobirania estatal. Però es tracta d'un marc exclusivament monocultural.

En un enfocament diatòpic i diagonal, el primer que cal considerar és la noció mateixa de sobirania[16], intrínseca a l'Estat-nació, però absent de la cultura jurídico-política de la major part de pobles indígenes i autòctons[17]. En ells, l'única llei sobirana que governa tota la vida sobre la terra, és la Llei de la Realitat, amb la que cal que harmonitzar-se si es vol sobreviure com a poble.

En el cas de la Confederació de les Sis Nacions Iroqueses, amb una llarga tradició diplomàtica internacional en relació a les nacions europees que colonitzaren Amèrica del Nord (VACHON 1992), aquesta no es basa ni en el principi de sobirania, ni en el principi de poder, sinó en el prin-

cipi ontològic de la Gran Pau. És per ella i en virtut d'ella que els diferents tractats foren establerts, basats sempre en el respecte de les nacions europees, respecte que no va ser pas recíproc, ja que en tots els casos aquestes transgrediren, tard o d'hora els esmentats tractats. Actualment es nega validesa als tractats en virtut del Dret Internacional i de la sobirania dels Estats!

Com a corol·lari podem afirmar que el Dret Internacional serà un dret injust en relació al conjunt dels pobles i nacions autòctones del planeta, en la mesura que no acceptarà una modificació radical dels seus pressupostos, és a dir un desarmament cultural, que podem resumir en els següents punts:

- Acceptar l'existència de cultures jurídico-polítiques i de concepcions de nació i poble diferents i tan vàlides com les vehiculades per l'Estat-nació.
- Acceptar que les relacions internacionals importants no han necessàriament de ser sempre interestatals, és a dir, basades en l'Estat-nació.
- Acceptar que aquestes relacions no precisen necessàriament de l'existència d'un principi[18] formal i menys encara sobirà al que s'hagin de supeditar.
- Acceptar que aquestes relacions han de prendre la seva autoritat, primerament i abans de tot de la realitat en el seu conjunt i no tan sols l'humá, el diví o el còsmic.

La superació del monisme jurídic de l'Estat-nació modern és una condició *sine qua non* per aconseguir una pau real i durable entre les nacions i els pobles de la terra

L'acceptació del pluralisme jurídic no releva tan sols d'un imperatiu moral exclusivament antropològic, sinó que s'inscriu en el marc d'un imperatiu ontològic i ontonòmic de tota la realitat, en virtut de la identitat fonamentalment pluralista d'aquesta. Acceptar el pluralisme jurídic no representa tan sols un acte de justícia humana, sinó també còsmica i divina, ja que es col·labora al manteniment de l'equilibri i l'harmonia de tot l'univers. El pluralisme jurídic no comporta tan sols una dimensió política i humana, sinó també cosmològica i en darrera instància religiosa i espiritual.

BIBLIOGRAFIA:

1.- ALLIOT, M. 1994; "L'État et la societé en Africa Noire. Greffes et rejets", *Butlletin de liaison du Laboratoire d'Anthropologie Juridique*, nº 19.

2.- BADIE, B.1992; *L'État importé. L'occidentalisation de l'ordre politique*, París: Ed. Fayard.

3.- COLLECTIF, 1994; "Le droit international et les peuples autochtones.I" (dossier) a *Recherches amérindiennes du Québec*, Montréal, vol. XXIV, nº 4, 70 pp.

4.- KAIENTARONKWEN, 1982; "Traditions juridiques traditionnelles des Hau-de-no-sau-nee", *Interculture*, Vol XV, nº 75.

5.- LINGAT, R. 1967; "Les souces du droit dans les système traditionnel de l'Inde", París et Hague: Mounton et Co.

6.- MEYER-BISCH, P. 1993; *Les droits culturels: una catègorie sous-développé des Droits Humains*, Fribourg: Éditions Universitaires Friburg-Suïssa.

7.- NANDY, A. 1989; "Shamans, Savages and the Wilderness: On the Audibility of Dissent and the Future of Civilizations", *Alternatives* Vol. XIV, nº 3.

8.- ROULAND, N. 1990; *L'anthropologie juridique*, París: PUF, Col·lecció "que sais-je", 127 pp.

9.- PANIKKAR, R. 1970; *Le Mystère du Culte dans l'hinduisme et le christianisme*, París: Cerf

10.- PANIKKAR, R. 1971; "Indology as a Cross-Cultural Catalyst", *Numen*, Vol.XVIII, Fasc. 3.

11.- PANIKKAR, R. 1975; "Cross-cultural studies: The need for a new science of interpretation", *Interculture* Vol. VIII, nos. 3-5, Quadern 50.

12.- PANIKKAR, R.1978; *The Intra-Religious Dialogue*, Nova York: Paulist Press.

13.- PANIKKAR, R. 1979a; *Myth, Faoith and Hermeneutics*. Nova York: Paulist Press.

14.- PANIKKAR, R. 1979b: "The Myth of Pluralism: The Tower of Babel - ameditation on non-violence", *Cross-Currents* Vol. XXIX, nº 2.

15.- PANIKKAR, R. 1980a; "Aporias in Comparative Philosophy", *Man and World* Vol. 13.

16.- PANIKKAR, R.1980b; "Words and terms" in M. M. Olivetti (ed.) Volume in honor of Professor Enrico Castelli, Roma.

17.- PANIKKAR, R. 1982; "La notion des droits de l'home, est-elle un concept occidental". *Diogène*, nº 120.

18.- PANIKKAR, R. 1984; "Is the notion of human rights a Western concept?", *Interculture* Vol. XVII, nos. 82-83.

19.- ROY, E. Le 1974; "Justice Africaine et oralité juridique", *Bulletin de l'IFAN*, Vol. XXXVI, sér. B. nº 3.

20.- ROY, E. Le 1979; "La philosophie spontanée des juristes et la structure institutionnelle des droits de l'Afrique noire contemporaine face aux transferts des connaissances et des théories juridiques occidentals", *Rapports/Études UNESCO*, SS78/CONF. 632/7, París: UNESCO.

21.- ROY, E. Le 1983; *Les communautés rurales*, París: Dessain et Tolra.

22.- VACHON, R. 1972; "The urgent issues of religion and peace", *Monchainin*, Vol. V. Quadern 36.

23.- VACHON, R. 1982; "L'univers juridique autochtone traditionnel contemporain et la lutte pour les droits autochtones", *Interculture*, Vol. XV, nos. 2-3, Quaderns 75-76.

24.- VACHON, R. 1983a; "Autogestion et développement: la tradition autochtone contemporaine d'ontogestion et de solidarité cosmique", *Recherches amérindiennes au Québec*, Vol. XIII, nº. 1.

25.- VACHON, R. 1983b; "Autodetermination politique et culture politique autochtone traditionnelle", a N'tsukw et Vachon (dir) *Autodétermination des Nations autochtones*, Montréal: Fides.

26.- VACHON, R. 1983; "L'étude du pluralisme juridique: une approche diatopique et dialogale", *Journal of Legal Pluralism and Unofficial Law*, nº 29.

27.- WALLACE, 1946; *The White Roots of Peace*, Nova York/Londres: Kennikat Press.

NOTES:

1.- Aquesta ponència és la reformulació i posada al dia d'un article anterior de Robert Vachon publicat el 1990 (VACHON 1990).

2.- Els autors són respectivament, coordinador del mòdul "Cultures i desenvolupament" i membre d'Enllaç; i el director del sector "Investigació" i de la revista *Interculture* de l'Institut Intercultural de Mont-real.

3.- Per la noció de mite i de *Mythos*, Cf. PANIKKAR 1979a: index of Subjects, p. 487; PANIKKAR 1975, 46-49. En aquest sentit podem considerar que el mite fonamental de la societat moderna occidental és el mite del desenvolupament, a partir del qual s'articulen totes les dimensions de l'humà.

4.- Aquest neologisme encunyat per Raimon Panikkar, fa referència, no a la traducció en una altra cultura d'un concepte o símbol d'una cultura donada, sinó al símbol o concepte, que essent fonamentalment diferent, realitza la mateixa funció en una altra cultura.

5.- La paraula iroquesa que significa pau és *kayanerenbkowa* (WALLACE 1946: 6-7).

6.- És a dir, en relació prioritària amb el cosmos i el diví.

7.- Pel que fa referència a l'Àfrica Negra, cal assenyalar especialment l'important treball d'E. Le Roy del Laboratori d'Antropologia Jurídica de París. Ell parla de desconstruir els conceptes utilitzats per la cultura

francesa per poder concebre aquells que seran pertinents per al diàleg intercultural. Per exemple, en el cas de l'Àfrica Negra no parla de "parenté", sinó de "parentalisation communautaire" i de "la production ou de la reproduction des rapports des homes à la terre", LE ROY 1983; 1974: 59 i següents; 1979: 1-57. Pel cas de l'Índia hindú. LINGAT 1967 i els diferents escrits de PANIKKAR citats en la bibliografia d'aquest article.

8.- En tota cultura jurídica podem distingir diferents nivells o dimensions: morfològic i estructural, corresponents al Logos i fonamental o ontològic, corresponent al mite.

9.- Cf. PANIKKAR 1979a: 102-103, 242-244; 1978.

10.- Per la noció de mite Cf. PANIKKAR 1979a: índex of subjects, p 487; 197sb: 16, 46-49.

11.- Cf. PANIKKAR 1979a: 232ss.

12.- Per "costum" ens referim al que en francès és anomenat Droit coutumier i en anglès com a Folk Law.

13.- En aquest sentit, cal preguntar-se si els actuals esdeveniments de Ruanda, obeeixen en el fons, no tant a la manca d'un vertader Estat de Dret, com a la seva imposició per sobre de les cultures jurídiques autòctones, que va començar ja en l'època colonial. Un projecte d'investigació altament necessari seria el d'estudiar les desestructuracions socials, econòmiques i polítiques que la imposició de l'Estat-nació modern ha produït en el conjunt de l'anomenat Tercer Món. Un primer pas molt important en aquest sentit ha estat donat per B. Badie, (BADIE, B.1992) amb les seves anàlisis del fet en el continent africà.

14.- Insistim en el fet de no confondre el pluralisme jurídic pel que fa als Drets Humans, amb les al·legacions en contra d'ells realitzades per certs governs dictatorials (vegi's l'actual govern de la República Popular de la Xina) en nom de les diferències culturals, ja que es tracta tan sols d'una manipulació inacceptable per a justificar l'opressió d'un estat sobre la societat.

15.- És precís prendre consciència de la noció d'individualisme latent en la concepció de l'Estat-nació modern, ja que l'Estat sobirà actual correspon a l'individualisme autònom al que la modernitat ha reduït l'ésser humà: l'Estat és l'individu col·lectiu.

16.- La noció de sobirania és ambigua actualment, ja que significa tant tenir plens poders d'autonomia, en una òptica individualista i excloent, com el rebuig de sotmetre's a una tirania. El nostre qüestionament se situa, evidentment, en el primer dels sentits.

17.- Valgui com exemple la constatació que el concepte de sobirania no existeix en cap de les llengües de les nacions membres de la Confederació de les Sis Nacions Iroqueses, localitzades en la zona dels Grans Llacs, a cavall entre els Estats Units i el Canadà.

18.- És interessant observar que "principi" té el mateix origen etimològic que "príncep".

Agustí Nicolau i Coll, Robert Vachon, Centre Intercultural de Mont-real

Via fora!! Núm 48, Volum V. Tardor '95

MEDICINA I RELIGIÓ (iII)

Raimon Panikkar

Continuem en aquest número de Via fora!! *amb la segona i tercera part de l'article de Raimon Panikkar iniciat en el número anterior. En la segona part trobareu una anàlisi etimològica de les paraules Medicina i Religió així com d'altres relacionades i en la tercera ens ofereix definitivament la seva tesi respecte a les relacions entre la medicina i la religió. Aquesta no és retornar a una concepció màgica de les coses, sinó arribar a una fecundació mútua entre la tradició i la modernitat per poder restablir l'harmonia entre totes les dimensions de la realitat, la interna i l'externa.*

We continue in this Via fora!! *number with the second and third part of the article signed by Raimon Panikkar begun in the previous number. In the second part you will find an etymological analysis of the words Medicine and Religion and others related with them; and the third part which offers definitively his thesis concerning the relationships between medicine and religion. That one is not to go back to a magic conception of things but to get a mutual fecundation between tradition and modernity to recover harmony between all reality dimensions, the internal one and the external one.*

En ĉi tiu numero de Via Fora! ni daŭrigas per la dua kaj tria parto de la artikolo de Raimon Panikkar, kiun ni komencis en la antaŭa numero.En la dua parto vi trovos etimologian analizon de la vortoj Medicino kaj Religio kaj de aliaj ilin rilatantaj kaj en la tria li proponas al ni definitive sian tezon pri la rilatoj inter medicino kaj religio. Ĝi celas ne reveni al magia sinteno pri la aferoj, sed alveni al reciproka fekundeco inter tradicio kaj moderneco laŭcele restarigi la harmonion inter ĉiuj dimensioj de la realo, kaj interna kaj ekstera.

"LA VERITAT DE LA COSA"

Per restar fidels als paràmetres abans mencionats i a la perspectiva adoptada, ens cal ara recórrer als documents més fidedignes que són les paraules. Recorrerem a la 'ciència de la veritat', és a dir, l'etimologia.[1] Efectivament als mots es troben cristal·litzades les experiències més profundes i antigues de la humanitat. Cada paraula és un món i cada arrel lingüística una llavor de tot un univers discursiu. Ho constatarem tot analitzant les tres nocions que segueixen.

No hem dit encara el que és la medicina, tot i que n'haguem criticat implícitament una certa concepció. *Medicina* es relaciona amb curar, tenir cura, i és per aquí que començarem: consultarem la saviesa dels mots. *Medicina* es relaciona també amb *salut* —també vol dir estat de gràcia, salvar-se de la mort eterna— que ens porta a *salvació*, que sembla ser la tasca específica de la *religió*. Així que ens cal analitzar, encara que sigui per sobre, el sentit d'aquests tres grups de vocables.[2]

MEDICAMENT, MEDITACIÓ, MESURA.

Què ens diu d'ella mateixa la paraula medicina? Medicina, metge, medicament i tots els altres provenen directament del llatí *meder-eris* (*mederi*) que vol dir curar, guarir. Recordem que si en castellà la medicina és la ciència o art que s'ocupa de guarir les *enfermedades*, és a dir les febleses (*infirmitates*), la falta de vigor o de força (el grec *asthénès, asthéneia)* en la majoria de llengües romàniques

la medicina prova de guarir les malalties, *maladies* en francés, *malatie* en italià —encara que existeix *infirmo*—, etc. és a dir, 'el mal costum' (*male se habens*), sense oblidar la ironia sarcàstica del català que anomena al verí com a 'metzina' i 'emmetzinador' l'enverinador, és a dir, el medicament convertit en el seu contrari.[3] Amb això es dibuixa el camp on la medicina i religió es troben en lluita contra el mal.[4] Però es tracta d'una lluita intel·ligent.

En sànscrit, del metge se'n diu *vaidyâ*, el que sap, que coneix, que veu. L'arrel *vid* significa conèixer i es relaciona amb el llatí *videre* i el 'veure' català. Avui el 'doctor' per antonomàsia, és a dir, l'ésser humà docte, que sap, més encara, que ensenya (*docet*), és el metge (no el filòsof o el teòleg). Igual l'alemany *Artz*, del llatí tardà *archiater*, derivat del grec *arch-iatros*, metge en cap.[5] Un altre dels mots sànscrits és *cikitsaka*, de *cikitsa*, curar, desideratiu de *cit*: percebre, ser conscient, conèixer. Metge és qui guareix —i guareix perquè coneix— el que posseeix la coneixença, el savi.[6] Hom guareix per la coneixença, no per la intervenció o experimentació.[7]

Però encara hi ha més. L'iteratiu *medeor (mederi)* que acabem de comentar és *meditor*, i d'aquí meditar, meditació. La medicina és doncs una meditació. I si Plató va definir la filosofia com una *meditatio mortis*, la medicina aiurvédica es defineix ella mateixa etimològicament com una *meditatio vitae*, ciència de la vida: *âyur-veda*.[8] La veritable meditació és la gran medicina. No oblidem que perseguim aquí la nostra meditació sobre la medicina i la religió.

L'essència de la medicina no és el coneixement objectiu, en el sentit modern del terme, sinó més aviat la *medicatio* i la *meditatio*, és a dir la participació existencial en la sístole i la diàstole de la realitat, que és la veritable meditació: tenir cura de la mateixa realitat participant-hi gràcies a aquest coneixement participatiu o a aquesta participació cognitiva que és l'amor. Fixeu-vos que prop estem del més pur fet religiós i que lluny de qualsevol religió oficial. Que prop de la medicina i que lluny de l'hospital!

Però en què consisteix aquesta medicina que és meditació i per tant coneixement amorós? Si seguim el fil conductor de l'arrel indo-europea, constatem que, a banda de tenir cura, curar i meditar, *med* significa també mesurar, com indica el castellà *medir*. La medicina és doncs una medició, reflexiva, pensada i per tant, que jutja. Al llatí *iudex*, jutge, l'osc[9] llatinitzat en diu *meddix* (originalment *meddiss*), d'aquesta mateixa arrel *med*.

En iranià i avestà, metge es diu *vi-mad*. Aquí retrobem la rel *med* i el prefix *vi*, que suggereix distància i probablement autoritat. El metge jutja també, és un *iudex*. Però d'altra part, el veritable jutge també és metge. I tots dos mediten. En irlandès, *midiur* (del llatí *medeor*) significa 'jo jutjo'.[10]

Aquí arribem a un punt crucial de tota la cultura indo-europea dels, com a mínim, darrers tres mil·lenis. Hi ha dues maneres d'exercir aquesta activitat intel·lectual humana que denominem pensar: una consisteix a mesurar i s'expressa amb l'arrel *men* (*man*) i els seus derivats: *mantra, mânama, manu, manyate, manas, mîmâmsâ*, etc; en grec *mêmoma, mimnêskô*, etc.; en llatí *mememto, memini, moneo*, etc. La rel *me (m-e-t)* significa, de fet, pensar, en el sentit de mesurar. És d'aquí d'on provenen la paraula sànscrita *manas*, l'anglesa *mind*, la llatina *mens-mensis*, el mes. La lluna es diu en alemany *mond* i en anglès *moon*, perquè ens serveix per mesurar el temps. *Meto* significa

l'any: la mesura. *Meti* significa prudència, o com diem encara avui, moderació. Veieu també l'indoeuropeu *menot* (genitiu de *meneses*). El llatí és *metior* i el grec *métron*. Plató apel·la a la justa mesura, *métrion*.

L'altra és aquesta mateixa arrel *med* que significa també pensar i mesurar però d'una altra manera.[11] La primera estableix fites o jalons per mesurar quantitativament (Pokorny), medeix mesurant; la segona medeix per moderació (Benveniste), és a dir, essent *modestus*, el que està plè de mesura (Benveniste), *massvoll, bescheiden* (Pokorny). Aquesta mesura és la mesura del que jutja, la que es conforma a un ordre determinat perquè creu, com diu la Bíblia, que "*omnia in mensura, et numero, et pondere disposuisti*".[12]

Els Setanta tradueixen *métron, arithmon, stathmos*, però no es tracta evidentment d'un metre quantitatiu, ni d'un número matemàtic, ni d'un pes gravitacional. Es tracta del reconeixement d'un ordre còsmic, *rita* que fa que el món sigui un *kosmos* i no un *chaos*. "La mesura de l'ésser humà és la de l'àngel", diu l'Apocalipsis.[13] D'aquí que la mateixa arrel *med* significa també governar i comporta el sentit jurídic abans remarcat. *Modo* significa "la mesura provada que restableix l'ordre en una situació agitada".[14]

La curació no és el fruit d'una experiència quantitativa sinó més aviat el restabliment de l'ordre que ha estat pertorbat.

Dèiem que el destí d'Occident s'ha jugat en la tensió que representen aquestes dues arrels. Efectivament, l'ésser humà és un ésser pensant, un *roseau pensant* fins i tot si es vol citar Pascal, o una *res cogitans* com deia Descartes, però pensar pot voler dir moltes coses. Pot voler dir *mesurar*, és a dir, procedir a una experiència sobre la realitat a base de conèixer els seus mòduls quantitatius, o bé moderar, és a dir, entrar en una experiència del que és a base de jutjar-la segons un paradigma superior. Pensar, en una paraula, pot voler dir *men*, mesurar, calcular, o *med*, meditar, reflexionar. La primera forma experimenta, la segona es basa sobre l'experiència. La primera donarà lloc a les ciències naturals, la segona als *humaniora*.[15]

L'Occident modern, després de Galileu i Descartes, entre d'altres, ha optat per la mesura quantitativa, pel càlcul. És així que una persona calculadora és qualificada de prudent. La prudència, *sôfrosynê*, és a dir, "l'estat sa de l'esperit o del cor" (Bailly) ha degenerat en càlcul en lloc de ser 'moderat'.[16] Pensar és calcular. La ciència és càlcul. Cal descobrir el mòdul quantitatiu de totes les coses. Així la medicina consisteix en anàlisis clíniques. Tota la resta no és científic. Els ordinadors governen les finances —designades pel terme anacrònic d'economia— i amb elles la política. La contemplació és un luxe, l'art un passatemps. Poc importa que els mitjans de producció siguin en mans de l'Estat o en mans dels individus més intel·ligents. Es tracta sempre de mitjans de producció.[17]

La cultura indoeuropea —per limitar-nos només a ella— ha conegut, abans de la ruptura dels seus ritmes a causa de la introducció de l'acceleració, una altra forma de pensar com la *morphê* pròpia del viure humà. És una forma de pensar sobirana que no mesura sinó que modera; és un coneixement que no intervé sinó que espera, i tot esperant observa i estima. El que és quantitatiu pot ser comptat; el que és qualitatiu ha de ser tastat: cal una estimadora i no una calculadora.

No es tracta només de decidir-se per les matemàtiques tot oblidant

que per a Pitàgores, els números eren *archai* de les coses.[18] No es tracta d'inclinar-se davant la tècnica oblidant que la *technè* per Plató era abans que res l'art de la vida.[19] No cal decidir-se de forma exclusiva per *men* o per *med*. La nostra tasca consisteix a realitzar una simbiosi positiva i fecunda en la que *bios* depassi la teoria i la praxi i descobreixi *zôè*, aquesta altra vida que perdura durant segles.[20]

Heus aquí, doncs, el que és la medicina seguint la significació mateixa del mot: medicament, meditació, mesura. Dit d'una altra manera, la medicina és medicament per influència de l'exterior, de la transcendència o d'una mà més experta; és meditació pel creixement intern i el coneixement interior de la situació personal; és mesura pel respecte de l'ordre modest (plè de mesura) de les coses i per la conservació o la recuperació de l'harmonia que, en darrera instància, constitueix la realitat. Passem a veure ara si estem prop o no de la religió.

SALVACIÓ, SALUT, CONFIANÇA.

Si la medicina presenta els tres components que acabem de veure, la religió compta també amb els tres atributs citats. Deixem-nos portar aquí també per la saviesa dels mots. Però després de les reflexions precedents aquí podrem ser més breus.

El llatí *salus*, l'estat del que està *salvus*, es diu en grec *sôtèria*. La paraula significa salvació, salut, saludar i per tant seguretat. Hi ha una arrel sànscrita que significa vigor, poder, força. El seu primer sentit es retroba en el mot sànscrit *sarva*, sencer, complet, intacte i en consequència, tot. *Salut* en francès, significa salvació, en castellà *salud* significa salut o l'acció de saludar. *Heil* en alemany salvació i salut. Fins al segle III, salvar i saludar havien conservat el seu

lligam: *salvare, salutare*. La idea de salvament i encara de rescat i per tant de perdó juga també un paper en la història de *sôtèria*. El rei salvador no només salva sinó que també perdona. La salvació és el restabliment de la totalitat, del ser complet. El sentit primigeni del mot alemany *ganz* (*Ganzheit*) és també el de *Heil*, el d'estar salvat i amb salut per estar complet, per tenir *genug*, suficient del que cal. Salvat és el que està sa i estalvi, és a dir, *unverletzt, vollständig*, segur, protegit. [21]

La rel fa pensar en *holos totus*, complet, holístic, i està relacionat amb el *omnis* llatí traducció del *visvah* sànscrit. La relació *sollus, solidus* no deixa de ser interessant. És sòlid allò que és complet, que no té forats, que és compacte, en anglès *solid* vol dir massís, com en l'expressió d'arts gràfiques *solid block*, negre 100%. *Insanus* en llatí no és un simple malalt sinó un dement.

Malsà és més que malaltís, és dolent. El mot indo-europeu per sa està format per *kal (kali, kalu)* que significa també bell. Recordem el grec *kallos* bellesa i el sànscrit *kalyâna*, bonic, saludable.

Així tant la medicina com la religió volen salvar l'ésser humà, en el sentit que hem vist: fer-lo complet. La religió vol, a més, donar-li la 'seguretat' de que el salva. És per això que demana la fe. Però podem acontentar-nos amb la dicotomia que una salvi el cos i l'altra l'ànima? O es pot admetre que la medicina provi de restablir la salut en aquesta terra i la religió la salvació a l'altra? Això és l'ontonomia o l'*advaita*. I fins i tot admetent aquesta dicotomia mortal, medicina i religió no deixarien de tenir una relació intrínseca i constitutiva. Malgrat totes les distincions necessàries, l'ésser humà és unitat i no pot ser salvat si és dividit en diferents fragments. És impossible practicar l'autòpsia d'un ésser viu, no només perquè el mataria, sinó perquè no és necessària.

Total, que no hi ha salut sense salvació ni salvació sense seguretat. Pot existir un òrgan sa i una salvació provisional. La seguretat no és la certitud d'un coneixement objectiu. No ens basem sobre els objectes sinó en la realitat. La confiança és còsmica o millor dit cosmoteàndrica. En una paraula, no hi ha salvació individual. La salvació és l'equació harmònica entre el meu ser i la meva vida, és a dir entre el Ser i la Vida. El tot és diferent i anterior a la suma de les seves parts. Tot comença quan es pensa només en mesurar i no en moderar. Llavors les lleis de la lògica ja no tenen res a veure amb les lleis del cor. Llavors el sentir (sentiment) no és ja el que uneix el coneixement i l'amor.[22] El que fa possible la ciència —però que no es troba en altres cultures que donen prioritat a pensar més que a medir— és el que s'anomena 'la uniformitat de les lleis naturals'; la repetició és el criteri de la veritat. La seguretat no és la certesa. Però això ens portaria massa lluny.

Religió, relligament. Reelecció

És ben conegut que no existeix cap paraula universal per denominar el que anomenem religió. Més encara, ni tan sols en l'àrea lingüística indoeuropea. Després de tot el que ja hem dit podrem ser encara més breus.

Paradoxalment l'èxit que ha tingut la paraula religió com a conjunt de mites, creences, símbols i accions que pretén conduir l'ésser humà al seu destí final, ha estat la causa de la seva limitació i, en certa manera del seu descrèdit.

Els orígens de la paraula són encara més modestos. Gramaticalment, és probable que *religio* provingui de *re-legere*, segons la interpreta-

ció de Ciceró, és a dir, collir, recollir, tot i que filosòficament hom s'ha estimat més la interpretació de Lactanci que opta per *religare*, és a dir, allò que uneix, lliga l'ésser humà amb la seva divinitat. Recentment Xavier Zubiri especulava sobre el relligament de l'ésser humà.[23] La paraula té il·lustres defensors.[24] Coneguda també és la interpretació de Sant Agustí que feia derivar *religio* de *religiere*, l'esforç i l'elecció de l'ésser humà per unir-se novament amb Déu, per restaurar el lligam trencat amb el pecat original.[25]

Sense entrar en més consideracions —sense ni tan sols comentar si la verdadera religió és allò que ens allibera, allò que ens dóna llibertat, abans de relligar-nos— el que podem deduir del conjunt lingüístic revisat és que hi ha alguna cosa en l'ésser humà o fora d'ell, o potser tant dins com a fora, que li cal per arribar a ser sa i estalvi. L'ésser humà és un ser incomplet. La fe és la seva capacitat d'arribar a ser més (millor) del que és. Medicina i religió són, en el pitjor dels casos, dues institucions i, en el millor, l'expressió d'una dimensió humana que ha de ser sadollada, sanada, salvada, rescatada, que ha d'assolir la seva plenitud, encara que sigui relativament o que exigeixi reunciar a algún somni.

Respecte a nosaltres, ens és suficient haver subratllat la relació íntima que uneix aquest dos mots i d'haverne derivat algunes conclusions.

LA VOCACIÓ DE L'HARMONIA

Ja hem dit que no pretenem retornar a una concepció màgica de les coses, ni caure en una indiscriminació acrítica de les diverses esferes de la realitat. No es tracta de trobar a faltar el caos primitiu, sinó de superar la fragmentació de la vida que ha dut a terme el càncer de l'especialització de la vida moderna. Es tracta de restablir l'harmonia entre totes les dimensions de la realitat, aquesta harmonia que els pre-socràtics, els taoistes i els vedes entre d'altres, han sabut cantar en mots profunds i eloqüents.[26]

Començarem per un exemple relatiu a la religió: la pèrdua de la funció medicinal d'aquesta, és a dir, de la meditació. Es tracta de trobar l'harmonia interna de la persona. No oblidem que el nom tradicional d'aquest art és medicina.[27] Continuarem per un exemple relatiu a la medicina: la pèrdua de la funció religiosa d'aquesta, és a dir, de la salud-salvació. Es tracta aquí de trobar l'harmonia externa de la persona. No oblidem que el nom tradicional d'aquest art és música.

Finalitzarem referint-nos a una medicina tradicional, com estímul per a la nova síntesi que preconitzem.

1. L'experiència personal

Volem parlar aquí d'una experiència de la que gairebé tots som capaços però que ben pocs de nosaltres coneixem. S'ha dit sovint que als quaranta anys som responsables de l'aparença de la nostra cara. Però encara hi ha més: la nostra salud depèn menys de la nostra 'voluntat' —en tant que voluntat de triar (o de fer bona cara)— com del nostre ser. La nostra salut depèn tant de causes extrínseques que la condicionen com de la nostra disposició íntima, (del nostre ser més profund, més enllà d'un lliure arbitri condicionat per estímuls externs).

El funcionament del meu cos està directament relacionat amb el funcionament de la meva ànima, per utilitzar un llenguatge tradicional. No hi ha transtorns exclusius del cos o de l'ànima. La meditació no és un remei exclusiu per a la pau de l'ànima i per a la claredat de l'intel·lecte; és també

una alegria per al cos. Dit d'una altra manera, no hi ha Eucaristia sense pà, és a dir, no hi ha salvació sense aliment, no hi ha salvació sense salut.[28] *Annan Brahman*, diuen els Upanishads. *Brahman* és aliment.[29] Quan els pares diuen al nen que li cauran les dents si diu mentides, s'expressen amb un abús, de la ciència i del poder, de la primera dentició, però la frase conté una gran veritat. Són els errors de la nostra vida els que col·laboren amb el decaiment del nostre cos. És veritat que l'error pot ser causat pel nostre veí que ens ha trencat una dent d'un cop de puny o un braç en atropellarnos amb el cotxe. Però en qualsevol cas existeix interdependència.

Els miracles de Crist són menys els actes d'un taumaturg destinat a demostrar la seva missió que l'efecte directe entre medicina i religió, entre salut i salvació. Els malalts, els impedits o els miserables es curen perquè són salvats. Jesucrist no fa jocs de mans ni es preocupa únicament pel més enllà. Les seves curacions són els símbols mateixos de la salvació, diuen els evangelis. És per això que exigeixen la fe, la confiança, l'abandonament, la puresa de cor, el poder sencer del nostre ser. En una paraula, som els forjadors del nostre propi destí. Es tracta menys de la nostra voluntat aïllada que de la força integral del nostre ser. Una força que no ve únicament de nosaltres, però que hem de rebre i transformar.[30] Per això ens cal conèixer-nos a nosaltres mateixos realment, com demanava l'Oracle de Delfos.[31] Però com puntualitzava Tchouang-Tseu: "Els éssers humans no poden veure el seu reflex en aigües movedisses, només en aigües tranquil·les."[32] La paraula consagrada per designar aquest autoconeixement existencial és la meditació. "Esdevenim el que meditem" diu el *Sâtapatha Brâhmana*.[33] "La vida eterna —diu Jesucrist— és que et coneguin i coneguin a qui vas en-

viar"[34] Aquest coneixement no és una simple percepció intel·lectual sinó més aviat una identificació, una incorporació, es podria dir, a la realitat teàndrica de la que parla aquest mateix text.

La meditació no és el narcicisme ni el tancament acrític sobre tu mateix. Contràriament és aquesta activitat de l'esperit que està més enllà del que és mental i que no el reprimeix, sinó que l'assumeix. D'aquí la importància de saber meditar, que no és pensar en termes quantitatius o calculadors sinó més aviat participar totalment de la realitat mateixa, tant objectivament com subjectiva. Participació que comença amb bons pensaments sobre la realitat que ens envolta, començant pel nostre propi cos, fins als confins de l'univers.

I aleshores la millor medicina és la meditació, és a dir, la reintegració harmònica en el que és real. Entrar de nou al flux i el reflux de la *perichoresis* trinitària, per dir-ho d'alguna manera, entrar a la *choeia*[35], en la dansa de tota la realitat, restablir l'harmonia per la força mateixa de l'esperit: "*sana quod est saucium... rege quod est devium*".[36]

Existia abans, en la tradició judeocristana, el que s'anomenava la custòdia del cor *phylake kardiaso*, també la custòdia de l'esperit, *tèrèsis noos*, pràctica recolzada sobre la interpretació més o menys literal del Llibre dels Proverbis: "*Omni custodia serva cor tuum, Quia ex ipso vita procedit*"[37] El que ens interessa aquí, a banda de recordar que *lev (leveo)* en hebreu significa alhora el centre intel·lectual, volitiu i espiritual de l'ésser humà, és l'admonició de prendre la pròpia vida en les nostres mans i fer-nos responsables de la constitució del nostre propi destí.

No ens pertoca parlar ara de les tècniques, orientals o d'altra mena, de meditació, ni de la importància de les malalties mentals o de l'aparició de la psicologia com a branca de la medicina. No en volem recordar més que el caràcter més simple i més fonamental. L'hem anomenat la funció medicinal de la religió i per a nosaltres, consisteix en obtenir l'harmonia interna de la persona. La paraula que voldriem fer servir indica sens dubte el millor medicament possible, però és tan car —i tan eficaç— que no es pot comprar, ni amb la voluntat: la pau.

El que està en pau està sa i alegre: no té por de res ni de ningú; no té por de la mort, i sobretot no desitja incoscientment la malaltia que resoldrà els seus problemes, ni conjura la guerra per les seves inseguretats i angoixes. La pau és interna i externa, és la pau de l'esperit i també la pau del cor, la pau de la vida personal íntima i pública, la pau social i política. És la pau que no construeix muralles, muralles que, com ho reconeixia ja Plató, no condueixen a la salut ni de la vida ni de la ciutat.[38] La pau es rep, la pau es dona, la pau s'obté i fins i tot es mereix, és el fruit de la profunda *éris* (lluita) heraclitiana.[39] Però la pau no es conquereix per la força, si he vençut el meu cos, el meu esperit no tindrà la pau; si la meva ànima ha esta vençuda, el meu cos es venjarà; si guanyem, tard o d'hora us venjarem o els nostres fills ho faran; si sotmetem la terra, no ens deixarà en pau; si la pau no regna en la família, la meva úlcera d'estòmac tornarà a aparèixer; si la terra no està en pau, les malalties no desapareixeran i els éssers humans no se salvaran, és a dir no estaran sans. La pau no és el fruit de la victòria perquè hi ha vençuts; no és el triomf dels bons. No és el triomf de la persona. La victòria condueix al triomf no a la pau. La pau és fruit de la meditació. És un fruit de l'esperit afirma la tradició cristiana. Mèdicament parlant, no

cal matar els microbis, diu la medicina aiurvédica.[40] Una medicina no dualista no situa al mateix nivell el bé i el mal, la salut i la malaltia. Aquesta no ha d'ésser vençuda sinó superada, eliminada, potser desplaçada. O més aviat, el concepte mateix de malaltia no és més que una abstracció, i pitjor encara, una abstracció objectivada.

Ja hem dit que la religió ha de ser medicina i que aquest medicament ha de ser la meditació. Però ens cal subratllar que una meditació que no cura no és una veritable meditació, sinó una simple evasió de la realitat. Ara bé, el que és real no és únicament allò temporal o allò que pot ser objecte d'una verificació (o d'una falsificació) experimental. La primera funció de la meditació és probablemet la d'alliberar-nos de les nostres estreteses temporals. Meditar vol dir entrar en l'existència sempiterna en depassar l'absolutització del temps. La meditació ens cura de l'angoixa temporal i per tant del 'terror de la història' (Eliade). No es medita 'per a', per al futur o per a qualsevol altra cosa. És per això que la meditació ha estat considerada tradicionalment com un do, perquè està més enllà del poder de la voluntat. Voler meditar igual que es pren un medicament falseja el sentit mateix de la medicació. El que medita verdaderament descobreix la dimensió transhistòrica de la realitat i, així, ja no viu projectat cap al futur. Es viu perquè es viu i no per continuar vivint. La vida no és el pas del temps sinó que cavalca amb el temps i traspassa el jaç de la temporalitat per descobrir-hi el regne de la tempiternitat.[41] Viure és alhora una activitat transitiva i intransitiva.

2.L'heterostasi

Les cosmologies xinesa, india i africana no són les úniques que homologuen l'ésser humà a l'univers. Grècia també ha dit que l'ésser humà és un microcosmos.[42] En cada ésser humà es juga el destí de l'univers. "Sobre la terra com en el cel" diu l'evangeli, simbolitzant així les repercusions eternes del que passa en el temps; els escolàstics cristians parlaven del caràcter especular de l'ésser humà, és a dir, que aquest, com un mirall, reflectia tot l'univers. L'espiritualitat del cristianisme ortodox es podria xifrar en la seva noció de la icona divina que és l'ésser humà, del que la funció consisteix en tornar a donar a la imatge divina tot el seu esplendor. La física moderna ens ensenya de nou que tot està en funció de tot, que el temps és com un camp on cada punt està en funció de tots els altres, que en cada àtom es juga el destí de l'univers, etc.[43]

En un grau d'abstracció tan elevat, una intuició com aquesta sembla sublim i és generalment acceptada. Però les dificultats apareixen quan es descendeix a nivells més concrets.

Probem de fer-ho mantenint-nos en el nostre tema. I per evitar fins i tot l'abstracció mèdica, no ens preguntarem si el metge estaria disposat igualment a curar l'ànima o fins i tot la societat malalta (ja que l'ésser humà es també comunitat); ens permetrem primer presentar una hipòtesi que ferirà potser la sensibilitat dels metges.

En dir que la malaltia no és més que una manifestació de la manca de l'harmonia humana i fins i tot còsmica, hom no fa més que repetir el que la major part de les tradicions humanes han afirmat i cregut.[44] Si afegim que hi ha una relació quasi ontològica entre la casa com a hàbitat humà i el cos de l'ésser humà, no farem més que recordar que, fins i tot per a Cervantes i Fray Luis de León, la paraula castellana 'vivienda' significa tant la casa, la construcció material, com l'estil, la forma de vida.[45] El lli-

gam és tan estret que en nombroses llengües indoeuropees un mateix verb expressa el fet d'estar viu com el d'habitar. Així per exemple, en castellà: *vivo porque vivo (habito) en mi vivienda (casa) con mi propio estilo de vida (vivienda).*

És interessant llegir a la història de les religions que el cosmos no és un envoltori exterior, una espècie d'espai newtonià en el que s'insereixen els éssers humans,[46] però, igual que passa amb els sermons religiosos tradicionals, això no té cap sentit per a l'activitat científica i, en el nostre cas per a la pràctica de la medicina. Déu i la religió no han d'intervenir en una obra científica seriosa, es diu amb preocupació. La història de les ingerències amargues és abundant i Miquel Servet no és, desgraciadament, una excepció. Crec que ha quedat clar que la nostra postura és tan allunyada de les heteronomies asfixiants com de les autonomies letals. Ni monismes ni dualismes. Millor el no dualisme de l'ontonomia! Però encara ens queda presentar la nostra hipòtesi.

Una de les raons del càncer que delma les poblacions del món industrialitzat resideix precisament en la pèrdua de l'homeostasi social i còsmica que caracteritza la modernitat. Entenem aquí per modernitat el complex tecnocràtic que regeix el destí del món actual i dicta els ritmes de la vida quotidiana, i alhora, les formes de pensar. No hem de recordar aquí que el càncer es caracteritza per la pèrdua de la funció autoreguladora d'un grup determinat de cèl·lules de l'organisme viu; una vegada perduda la seva capacitat d'autolimitació, cap homeostasi exògena és capaç d'impedir la seva proliferació anàrquica.

La tecnologia moderna —que és més que la simple aplicació de la ciència— basada sobre l'acceleració i la multiplicació —construir milers de kilòmetres de carretera, produir milers de tones d'aleacions metàl·liques i de líquids carburants per fabricar un sol cotxe no tindria cap sentit— engendra la societat de consum, exigeix el ritme de vida actual, destrueix la concepció cíclica del temps i, en una paraula, magnifica el principi del més, del més quantitatiu. Ja no hi ha límit intrínsec, és a dir, ontònom, en la cursa dels diners, del poder, de l'acceleració, del creixement de la producció. Els únics límits existents es redueixen, per dir-ho així, a tarifes duaneres artificials, siguin degudes a consideracions morals o a la por dels veïns. Fins i tot la cursa d'armaments, considerada com un pes econòmic superflu pels pobles, ja no pot autolimitar-se.

La nostra cultura ha perdut la seva homeostasi. Hom s'interroga sobre l'origen del càncer i hom es pregunta per què els pobles que no han estat encara arrossegats en el remolí tecnològic presenten un índex cancerigen inferior. Hem oblidat que la terra és un organisme viu, i que estem destruint el seu equilibri. Fa només alguns segles la creença en l'*anima mundi* era pràcticament universal. Tot actuava sobre tot, i no només en el pla físic, com la pluja àcida o el Concorde, que per fer guanyar dues o tres hores de vol a alguns senyors, crema anys d'energia acumulada a les entranyes de la terra. En el pla físic i en el pla espiritual també tot està relacionat amb tot. No es pot estar naturalment sa en una megalòpolis. És per això que fa falta medicines artificials. La megalòpolis no és, en efecte, una imatge de l'univers, ni un hàbitat humà adoptat per l'ésser humà i adaptat a les necesitats del cos i de l'ànima. No hi ha harmonia possible. Es comprèn que l'ànima se senti presonera del cos, com el cos és presoner de la ciutat. No hi ha flux, no hi ha *commercium*, no hi ha

harmonia. L'ésser humà s'ha excomunicat de la terra. És per això que hom té necessitat de la medicina artificial, de la tecnologia i de tot el conjunt de proteccions que ha calgut inventar. Es busca la 'certitud' basantse en nosaltres mateixos (des de Descartes) i hem acabat amb l'obsessió de la seguretat nacional també basada en nosaltres mateixos. Sense cap dubte podem comprendre millor ara el que hem dit sobre la medicina i la religió. Podeu imaginar el sentit d'un electroencefalograma de Jesús de Nazaret, d'una anàlisi de la taxa de colesterol de Buda o d'una psicoanàlisi de Confuci? Podem comprendre la curiositat científica, però es reconeixerà la total absurditat d'aquestes experiències.

És significatiu constatar que les àmplies recerques sobre el càncer es troben com enfangades en l'estudi dels mitjans, en l'objectivitat de les dades. En el millor dels casos ha desembocat en la sociologia o fins i tot en la psicosociologia, però al meu entendre no ha percebut la relació còsmica i teològica del problema.[47] Hem perdut l'autolimitació natural perquè l'hem eliminat de les nostres vides i del nostre entorn. Hem provocat artificialment el càncer de la matèria per la fisió del nucli atòmic. La reacció atòmica és deguda a la destrucció de l'homeostasi que manté les coses dins del seu propi límit. "El sol no ultrapassa la seva mesura" diu un dels fragments d'Heràclit.[48] Contràriament, l'ésser humà depassa el seu. Tal és el sentit de *hybris*, el desig de l'ésser humà de ser més que ésser humà.[49] Segons la Bíblia, l'orgull de l'ésser humà consisteix a voler ser com Déu i en voler-ho ser abans d'hora, trencant els ritmes, no desitjar la *theosis*, la divinització; desitjar ser com Déu no és una alienació perquè Déu és més interior a l'ésser humà que l'ésser humà a ell mateix (*intimo intimo meo*).[50] El sol no depassa els seus *métra*, és mesurat, perquè segueix una òrbita circular. La civilització moderna s'ha burlat de la concepció cíclica del temps de les altres cultures; ha preferit un progrés rectilini i la seva set d'infinit és ara cancerígena. On és la medicina i on és la religió? La nostra malaltia és la *pléonexia* —com deia Plató[51]—, l'afany insaciable —com diu el Nou Testament[52]—, el desig del més absolut, literalment el "desig de tenir (sempre) més".[53] El càncer és la resposta de l'organisme en resonància amb la civilització pleonàstica que hem creat.[54] "La medicina està sencerament regulada per aquest Déu" de l'Amor, deia ja Plató.[55] Per Eros i no per la proliferació quantitativa, que és Mammon, el Déu de l'avaricia o *pléonexia*.[56]

Dit d'una altra manera, el càncer és un subproducte del que podríem anomenar 'imperatiu tecnocràtic'. La nostra civilització, a causa precisament del complex tecnocràtic és víctima d'aquest imperatiu que ni és moral, ni humà, ni cultural sinó més aviat tecnocràtic. Podríem formularlo com segueix: si qualsevol cosa és possible, cal fer-la. Si és possible volar més ràpid, cal fer-ho; si és possible transplantar un òrgan, modificar un gen, trencar un àtom, comptar més ràpid, produir més... cal fer-ho. La 'tecnicultura' no reconeix cap ontonomia, cap autoregulació, cap homeostasi. Només una imposició exterior, un factor exògen (poder de l'Estat, dictadura, por, obsessió...) pot obligar a no realitzar el que ha esdevingut possible. La potencialitat, per dir-ho així, no té estatus ontològic, és només una etapa intermèdia i provisional de l'actualitat. "Sereu com Déus", no com un Déu que es limita ell mateix, que es fa concret en qui s'encarna, sinó un Déu absolut, il·limitat, suprem. La correlació que

Full Informatiu

de les activitats d'enllaç

57/95

ISSN 0214-6711 D.L. B-19.976/1981

CENTRE CULTURAL DEL TURÓ DELS PUJOLS

Activitats

- 11-12 de novembre: Trobada sobre "Els Contes Orals".
- 4-5 de desembre: Segona part de la Trobada "Consumir menys per viure millor".
- 16-17 de desembre: Jornada de portes obertes.

La nostra intenció en organitzar aquesta activitat va ser que tota persona i/o entitat que ha tingut relació amb ENLLAÇ o bé amb el Centre del Turó dels Pujols tingués la possibilitat de visitar-nos i de compartir una diada que volíem que fos i que simbolitzés el punt de partida d'una nova etapa de gestió i de dinamització del Centre.

Com es pot veure en la fotografia varen ser força els companys i companyes que compartiren una estona amb nosaltres i d'alguna manera estar presents en l'inici d'aquesta nova etapa.

Treballs realitzats al Centre:

- Acabament de les lliteres de l'habitació gran, per tal de poder acollir còmodament l'estada de 25 persones.
- Iniciació dels treballs de selecció i reorganització de l'hemeroteca, separant les publicacions que es guardaran al Centre com a fons d'hemeroteca i les que es donaran a una hemeroteca universitària i/o institucional.
- Tancament de l'aula, mitjançant un porta vidriera, amb la incorporació d'un vitrall realitzat pel Keshava.
- Instal·lació i posada en funcionament d'un nou sistema de calefaccionat de l'aula.
- Hem acabat d'endreçar i organitzar l'arxiu històric d'Enllaç, així com el fons de *Via fora!!* endarrerits.

VIA FORA!!

En aquests darrers números hem anat incorporant col·laboracions tant a nivell d'articles, com en el camp d'il·lustracions, que creiem han fet augmentar la qualitat de la revista.

Seguint aquesta línia, us volem avançar que al proper número d'hivern del 1996 —edició que enceta el Volum VI— estrenarem nova portada, amb la intenció què sigui més agradable i ajudi a diferenciar cada número editat fent-lo més personal. Us agrairiem molt que ens féssiu arribar les vostres opinions respecte als canvis que anem introduïnt en la revista, sigui amb comentaris, impressions personals o propostes més concretes.

Per acabar, us volem comentar que el nou preu de subscripció, després d'uns anys sense augmentar-lo, serà de 1.400 ptes anuals.

en llaç ASSOCIACIÓ CULTURAL
Apartat de correus 85 Telf. 692 51 83
08291 RIPOLLET - El Vallès Occidental-

BUTLLETA DE SUBSCRIPCIÓ

En/Na _____
Adreça _____ Telèfon _____
Població _____ Comarca _____

- ☐ Em subscric a "VIA FORA!" (1.400,- pessetes/4 números)
- ☐ Vull rebre el nº _____ de "**VIA FORA!!**" (400,- pessetes)
- ☐ Vull col.laborar econòmicament amb **enllaç** (1.000,- pessetes/trimestre)
- ☐ Vull col.laborar econòmicament amb **enllaç** (1.500,- pessetes/trimestre)
- ☐ Vull col.laborar econòmicament amb **enllaç** (2.000,- pessetes/trimestre)
- ☐ Vull col.laborar econòmicament amb **enllaç** (pessetes/trimestre)

Forma de pagament

- ☐ Gir postal
- ☐ Domiciliació bancària (preferentment Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona)
- ☐ En efectiu (personalment)

Data Signatura

en llaç ASSOCIACIÓ CULTURAL
Apartat de correus 85 Telf. 692 51 83
08291 RIPOLLET - El Vallès Occidental-

BUTLLETA DE DOMICILIACIÓ BANCÀRIA

Nom i cognoms _____
Caixa/banc _____ | | | | | Agència | | | | |

Llibreta número/compte. c. nº. | | | | | | | | | | | | | |
Adreça _____ Població _____
Comarca _____

Senyors, els agrairé que amb càrrec al meu compte/a la meva llibreta, atenguin, fins a nova ordre, el rebut que periòdicament els presentarà **enllaç** per al pagament de la meva col.laboració.

Data Signatura

en
llaç

s'estableix en el nostre organisme és el càncer.

Aquesta correlació no existeix només entre el desenvolupament cancerós de la societat i el cos humà. Es manifesta també en la primacia de la funció calculadora de l'esperit humà. Pensar ha esdevingut pràcticament sinònim de calcular, mesurar, en un dels sentits abans indicats. No és pas per atzar que les calculadores i els ordinadors proliferen com cèl·lules canceroses. Calculem sempre més i amb més exactitud! 'L'exactitud' del pensament es mesura per la verificació exterior, és a dir, no per la inteligibilitat interna, per la transparència aconseguida, sinó per l'aparició '*in re*' del que primer havíem 'pensat' (calculat). La repetició, i no la unicitat, és el criteri de la veritat. La 'verificació' com s'anomena sense pudor,

no és la descoberta o la manifestació de la veritat d'un estat de les coses, sinó una simple constatació externa de la repetitivitat anteriorment calculada. A aquesta forma de pensar li manca també homeòstasi. Paradoxalment, podríem dir que el número no té mesura.

Encara que poc meditada i encara menys practicada, es coneix la descripció de la medicina donada pel metge Eriximac al Banquet de Plató.

"La medicina és doncs, per dir-ho de forma breu, la ciència dels fenòmens d'amor dels que el cos és seu, respecte a colmar-los o a buidar-los; de forma que aquell que respecta aquests tipus fenòmens sap diagnosticar el bon amor i el mal amor és el millor dels metges".[57] Potser hom comprendrà millor, ara, perquè hem parlat d'*eudokia* i de *dharma*.

3.La veu de la tradició

En les medicines tradicionals, la relació entre medicina i religió presenta un caràcter totalment diferent, no tant perquè la concepció d'aquesta relació sigui diferent sinó perquè la noció del que són la religió i la medicina és una altra. Es comet sovint l'error d'afirmar que a l'Índia, per exemple, la relació entre medicina i religió és diferent que a Occident, sense adonar-se que són les mateixes nocions de religió i medicina les que difereixen. No es tracta d'una altra concepció filosòfica sinó que la noció mateixa de filosofia no existeix o que és radicalment diferent.

Permeteu-nos abordar en poques paraules la medicina tradicional de l'Índia, limitant-nos al que és més elemental i fonamental.

Quan es penetra a la cultura de l'Índia, primerament frapa la falsedat del tòpic que la presenta com una pura especulació filosòfico-mística altament espiritualitzada, gairebé desinteressada en les qüestions concretes i empíriques de la vida de l'ésser humà sobre la terra.[58]

El *Caraka*, un dels dos tractats clàssics de medicina, escrit per l'autor del mateix nom, afirma que l'*Âyuveda* és un Veda entre els altres quatre i més que un *upânga* o apèndix de l'*Atharvaveda*, ja que ens ofereix les bases de la 'vida feliç', en aquest món i a l'altre. Com ja hem dit, el mot *âyurveda* significa ciència de la vida, i la seva finalitat específica, com es descriu al començament del *Sushruta Samhitâ* (I, 1, 1) consisteix precisament en "curar la malaltia, protegir la salut i prolongar la vida". Hi ha quatre formes de vida: feliç (*sukha*), desgraciada (*dubka*), bona (*hita*) i dolenta (*ahita*). La medicina pren totes quatre en consideració. *Moksha*, la salvació o alliberament en el sentit ampli, és l'objectiu tant per a la medicina com per a la religió. Encara més, és l'objectiu de tota ciència i fins i tot de qualsevol activitat humana.

Però aquest alliberament, no ha de ser negatiu amb relació a la vida en aquest món. Al contrari, l'*Âiurveda* vol salvar l'ésser humà ajudant-lo a recuperar la salut.

Les descripcions de la vida feliç (*sukham âyuh)* són molt realistes i d'una gran bellesa. És una vida sense malalties, ni físiques ni psíquiques, plena d'energia, d'intel·ligència, de bellesa, d'èxit, de força, de plaer i reconeixement per part dels altres éssers humans. La bona vida és farcida de plenitud humana que comprèn l'amistat per a tots els éssers, la recta conducta, el plaer en l'acció, l'harmonia personal, la vitalitat en tots els dominis, la vida agradable i feliç. La felicitat, diu Caraka, no és l'alliberament d'aquesta vida, sinó la llibertat de viure-la plenament. El malalt, un cop més, no és 'l'*infirmus*', sinó el que és incapaç de fruir de la vida. Aquesta mateixa definició de la me-

dicina segueix: *âyur vedayati iti âyur-vedah* (l'*Âiurveda* és allò que ens instrueix sobre la vida) (Caraka I, 30, 20). El Sushruta (I, 1, 14) ens en dóna dues interpretacions: "és pel que és examinada (coneguda) la vida" o és pel que "s'aconsegueix la vida".

Salut significa equilibri, harmonia entre els tres factors (*dhâtu*): *vâyu* (aire), *pitta* (bilis) i *kapha* (linfa, flegma) i els cinc elements. Mentre la proporció és justa (*svamâna*) hi ha salut. La finalitat del l'*Âiurveda* és aconseguir *dhâtusamya*, l'harmonia entre tots els factors que composen la vida humana. El que compta, és l'equilibri entre els diferents components i no que siguin bons o dolents. Tot el que existeix és bo, encara que la proporció pugui ser nociva.

Ens permetrem subratllar la importància d'aquesta visió. No es tracta d'eliminar el mal destruint els factors o elements nocius sinó més aviat restablir l'equilibri retornant a la seva justa proporció. Tot exerceix una funció en l'univers.

La causa de la malaltia és doble: dieta dolenta i els pecats. Cada un té els seus remeis perquè existeix una relació entre aquests dos tipus de causes.

Quan aquestes causes són especificades tot es restableix en l'examen dels diferents ritmes. Així les tres causes principals són els sentits, el clima i l'esperit. Els sentits poden funcionar de forma excessiva (massa soroll, llum, menjar), deficient o falsa. El clima pot ser calorós o fred. Total, es pot abusar (i mesurar) la intel·ligència, el que condueix a abusar dels sentits i també a l'*adharma* (pecat, transgressió).

La concepció aiurvèdica profunda està molt allunyada de la màgia. Creu en la possibilitat de restablir l'harmonia entre el que és material i el que és espiritual, entre l'individu i el col·lectiu, entre aquest món i l'altre. Les tres coses desitjades són la vida, la bona vida i l'altra vida.

L'*Âiurveda* s'esforça en col·laborar per aquest equilibri.

EPÍLEG

Hem parlat en diferents moments de fecundació mútua. Una simple restauració no seria una solució convincent. La fecundació és doble: primer entre les diverses cultures del món. La mentalitat colonial, que es distingeix per la creença que una sola cultura és la que detenta els valors universals, és actualment un anacronisme indefensable. Ni la medicina ni la religió poden ja significar avui el que significaven el segle passat a Europa.[59] Obstinar-se a dictar el sentit de les paraules clau de la cultura actual o formular unilateralment les categories humanes és una empresa inacceptable. Tot seguit, la fecundació ha de tenir lloc com ho hem senyalat ja, entre el que és tradicional-antic i el que és científic-modern. El present estudi voldria aportar una humil contribució en aquest sentit.

NOTES

1.- *Etymos* significa veritat, real, i s'oposa generalment a *pseudos*, fals, mentider. *To étymon* significa el veritable sentit d'un terme. Veure *étéos* amb el mateix sentit i el verb *étaxô* examinar, etc... En els seus diccionaris respectius, P. Chantraine, al contrari de J.B. Hofmann, dubta de la relació d'aquest terme amb el sànscrit *satya* (veritat), de *sat* (ser)

2.- Hem consultat les obres que segueixen com *auctoritates* en les que basem tot el que desenvolupem en aquesta segona part, tot i que les consideracions del que segueix es poden deduir del simple coneixement de les llengües. Quan la informació es redueix a una sola font, el nom de l'autor és citat.

LLENGUES ROMÀNIQUES:

J. Coromines, *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. 5 volums. Barcelona 1980.

J. Coromines. J. Pascual. *Diccionario crítico etimilógico castellano e hispánico*. 5 volúmenes, Madrid 1980.

ANGLO-GERMÀNIQUES:

C. T. Onions, *The Oxfors Dictionary of English Etymology*, Oxford, 1966 (67-69 amb correccions).K. Fluge, *Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Sprache*. (ed. W. Mitzca) Berlin 1967.

E. Partridge, *Origins (A short Eymological Dictionary of Modern English*. London, 1958, 59, 61, 66.

LLATÍ:

L. Quincherat, *Dictionnaire français-latin*, Paris, 1962.

A. Ernout, A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine, (Histoire des mots)*, Paris 1979.

Thesaurus Linguae Latinae, Leizpig, 1900.

GREC:

M.A. Bailly, *Grec-Français*, Paris s.d.

G. Kittel, *Theological Dictionart of the New Testament*, 9 volums, Michigan (USA) 1964, 65, 68, 69, 72.

J.B. Hofman, *Etymologisches Wörterbuch des Griechischen*, Darmstadt, 1971.

W. F. Arndt, F. W. Gingrich, *A Greek-English Lexicon of the New Testament*, (and other Early Chistian Literature, Chicago, 1957, 1967.

G. W. H. Lampe, D. D., *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford, 1961, 2 vol.

H. G. Liddell, R. Scott, *A Greek-English Lexicon (With a supplement)*, Oxford, 1968.

P. Chantraine, *Diccionnaire étymologique de la langue grecque, (Histoire des mots)*, 2 volums, Paris 1968.

HEBREU

Botterweck, Ringgren, Fabry, *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, 4 volums fins ara, Stuttgart, 1984.

SÀNSCRIT

M. Mayrhofer, *Kurzgefabtes Etymologisches Wörterbuch des Altindischen (A concise Etymological Sanskrit Dictionary)*, 5 volums, Heidelberg, 1956.

N. C. Nath, *The Extent of Anglo-Sanskrit parallelism in Vocabulary and its Bearings on the Science of Language*, Varanasi, 1967.

M. A. Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, Dheli, 1963, 64, 70, 74.

M. A. Monier-Williams, *A dictionary, English and Sanskrit*, Dheli, 1971.

INDOEUROPEU

E. Benveniste, *Le vocabulaire des institucions indo-européennes*, 2 volums, Paris 1969.

C. D. Buck, *A dictionary of Selected Synonymes in the Principal Indo-European Languages*, Chicago, 1949, 1971.

J. Pokorny, *Indogermanisches Etymologisches Worterbuch*, 2 volums. Bern, 1959.

3.- Aquesta accepció apareix ja al Llatí. Veure Ps. Quintiliano, *Decl.* 15, 4, p. 279, 22 i Tàcit, *Annal.* 12, 67, 1, etc. al *Thesaurus Linguae Latinae*, VIII, 531, 28 següents i 535, 1 i següents a les paraules *medicamem* i *medicamentum* que sovint signifiquen igualment *axilis magicis*.

4.- En alemany *Krankheit*, de *krank*, significa també dèbil, prim, petit i és emparentat amb el llatí *aegrotus* i *infirmus*. L'etimologia de l'anglès *illness* (*ill*) és incerta (vol dir mal, malalt)

5.- L'autoritat del metge es reflecteix també amb les paraules *médoma*, en grec homèric *medeo* (curar, tenir cura de) significant el cap cabdill. De *médomai* (meditar, reflexionar, inventar) prové també *mestor*, el conseller. Per exemple en femení *klytaimestra* (convertida en Clytemnestra): la que pren les decisions (Benveniste).

6.- Podem aquí recordar el gegantesc Paracels de l'Europa del segle XVI. Veure l'obra col·lectiva *Paracelsus*, ed. H. Dopsch i altres, Salzburg, Purtet, 1993, publicat amb l'ocasió del cinquè centenari del seu naixe-

ment.

7.- "Die Grundlagen der Medizin sind Naturerkenntnis, Menschenerkenntnis und Kunstfertigkeit" escrivia Viktor von Weizsäcker al 1943 en la seva conferència "Die Grundlagen der Medizin", *Diesseits und Jenseits der Medizin*, Stuttgart (Koehler), 1950, p. 49.

8.- *Caraka-sambhitâ*, I, 30, 20. Veure que per contra la major part de les definicions corrents sintetitzades al *Diccionario de la Real Academia Española*: "Ciència i art de preveure i curar les malalties del cos humà" (ed. del 1984). Hermògenes, en el seu *Programa de Salud*, Viladrau, Barcelona (Avila Monteso) 1984, es pregunta si no seria més adient definir la medicina com "l'art i la ciència de la salut" pàg. 27.

9.- Nota de la redacció: Els oscos eren un poble de la Itàlia antiga que va conservar la seva llengua fins al segle I.

10.- Veure el destacable capítol de Benveniste, II, 4, sobre *med* i la noció de mesura.

11.- Cal remarcar que per Plató (Philèbe, 66 a), dels cinc béns de la vida, el més important és precisament *to mêtron*, la mesura, en segon lloc la proporció, la simetria, i en tercer només la raó (esperit, intel·ligència), seguida de les arts i les ciències (*technê*), i finalment, en cinquè lloc, el plaer.

12.- Sag., XI, 20.

13.- XXI, 17.

14.- Benveniste II, 129.

15.- Cal recordar que els estudis clàssics o humanitats s'anomenaven *studia humaniora*, és a dir, un comparatiu per indicar que es tractava d'aquells estudis que conduien a, o feien possible un estadi més humà de l'home.

16.- No oblidem que es tracta de la mateixa arrel *sauo, saos, sôs*, salut, estar sa, fort.

17.- "De tal forma que l'home esdevé esclau del progrés... De tal forma que la producció esdevé incomparablement més importat que el producte... La predominança de la pressa... estimula la producció més que el fruiment del producte... qui disfrutarà de tants béns acumulats? Quan?" escriu García Morente, p.126. Cal remarcar que "De tal forma" es relaciona amb l'impacte kantià sobre la societat moderna.

18.- Veure Arist. *Met.*, I, 5 (985, b 25-26).

19.- El bell text d'Ortega: "S'ha exagerat molt, en els darres temps el valor de l'art i, sense voler-lo despreciar ara, faré veure que l'art suprem serà el que faci de la vida mateixa un art. La pintura o la música són delectables; però què són en comparació amb una amistat delicadament cisellada, a un amor polit i perfecte? La forma sobirana de la vida és la convivència, i una convivència de la que es pren cura com d'una obra d'art seria el cim de l'univers". A J. Marias, *Ortega i Goethe*, Cuaderno 4 de la Fundación Pastor de Estudios Clásicos, Madrid 1961, repres al Cuaderno 22 *Estudios sobre el humanismo clàsico*, Madrid 1977, p. 54.

20.- No hi ha lloc aquí per conjugar els tres mots grecs per a la vida: *bios, zôê* i *psiquê*, amb els tres termes sànscrits: *jîva, prâna, asu*, a més de *âtmâ* (*bhûtâtma*)

21.- Reagrupem algunes paraules: sànscrit *sava* (complet, tot, cadascú); avesta *haurva* senser, complet; grec *holos*, llatí *salvus, salve*; però també sa, estalvi, salvat, saludar i *solidare* així com *sollemnis*, etc... D'altra banda *sôtêria*, salvació (*sôzô*, jo salvo) i també *sôkos*, fort, relacionat amb el sànscrit *tauti, taviti* (és fort, té poder) i probablement amb *sôma* (*sômatoô* jo faig alguna cosa forta, sòlida, compacta). També el *sôfrôn (sôfronos)* sa d'esperit, prudent, savi (*sôfrosyne*). La rel *teu-tuo* (llatí *tomentum*, tumescent) també està relacionada amb el sentit d'aquestes paraules: alguna cosa que es dilata que s'infla.

22.- Vegeu el nostre treball *F. H. Jacobi y la filosofía del sentimiento*, Buenos Aires (Sapientia) 1948; J. Bolfill "Para una metafísica del sentimien-

to" a *Obra filosófica* (pòstum), Barcelona (Ariel) 1967, p 107-161. Així com les obres de Th. Haecker, *Metaphysik des Fühlens*, München 1950, i de O. F. Bollnow, *Das Wesen der Stimmungen*, Frankfurt, a.M. (Klostermann) 1941 (5a edició 1974), a la que es pot afegir l'obra de B. Bebek *The Third City*, London (Routledge) 1982.

23.- Vegeu X. Zubiri, *Naturaleza, Historia y Dios*, Madrid (Editora Nacional) 1959. 4a.edició 309-340.

24.- Vegeu les dades detallades per W. C. Smith, *The Meaning and End of Religion*, New York (Harper and Row) 1978 (1a. edició 1962).

25.- R. Panikkar, *Religión i religiones*, Madrid (Gredos) 1965, p. 55.

26.- Hem fet un bon recull d'*auctoritates* al nostre llibre "Invisible Harmony. A Universal Theory of Religion or a Cosmic Confidence in Reality?" a *Toward a Universal Theology of Religion*, L. Swidler, ed. Maryknoll, Orbis, 1987, p. 118-153.

27.- Vegeu Plató, *Sympos.*, 187 c.

28.- Vegeu l'expressió *pharmakon athanasias*, 'medicina de la resurrecció' per a l'Eucaristia (Ignat. Antioch. *Epist. als Efesis*, 20, 2 (P.G. 661) a R. Panikkar "La Eucaristía y la Resurrección de la Carne" al nostre llibre *Humanismo y cruz*, Madrid (Rialp) 1963, p. 345, etc...

29.- Vegeu CU., VII, 9.

30.- Són nombroses les paraules de Crist en aquest sentit.

31.- *Gnôthi séauton*

32.- Capítol V de l'obra completa: "La virtud sobreabundant i autèntica"

33.- X,5,2,20: *tam yatha yathopâseta tad eva bhavati.*

34.- Joan XVII, 3. Fixeu-vos en relació a la nota que la paraula aquí és *zôé* i no *bios*. Vegeu també el testimoni de Paul Florensky (mort el 1943 després d'11 anys de deportació a Sibèria):
"Tanmateix, cal no confondre el caràcter 'supraracional' de la vida 'espiritual', *zôé* del que parlen els eslavòfils... i el caràcter irracional de la vida natural, en tant que fenomen biològic *bios*". *El pilar i el fonament de la veritat*. (Traduït del rus al francès per C. Andronikof), Lausanne, (L'Age de l'Homme) 1975, p.388

35.- Vegeu Plató, *Timæus*. 89-90 c.

36.- *Veni Sancte Spiritus* Himne de la litúrgia llatina de la festa de Pentecosta.

37.- IV, 23. "guarda el teu cor amb tota la teva cura perquè és d'ell d'on emana la vida"

38.- *De legibus*, 778-779. tot el passatge és digne d'atenció. Vegeu el comentari incissiu de B. Bebek, *op. cit.* p. 213 i ss. que reinterpreta Plató en la línia d'una *philosophia perennis*, com no s'ha fet més que esporàdicament.

39.- Vegeu *Heràclit*, fragment 8; etc...

40.- Paga la pena citar el que una autoritat contemporània diu sobre això: "... tots els remeis i les teràpies, incloses les mesures preventives prescrites a l'Âiurveda apunten a acondicionar els teixits i no a matar els organismes invasors". Bhagavan Dash, *Fundamentals of Aiurvedic Medicine*, Dheli (Bansal and Co.) 1978 (reimpressió 1984) p. XII

41.- Vegeu la nota 39 de la primera part.

42.- La idea de l'ésser humà com un món en miniatura és atribuïda a Filó d'Alexandria, per exemple, Stephan Pâlos al seu *Chinese Art of Healing*, New York (Herder and Herder) 1971, p. 24. Wolfson, el gran especialista en Filó afirma tantmateix que aquesta analogia és atribuida per ell a alguns filòsofs anònims que "declaren que l'ésser humà és un petit món i el món és un gran ésser humà" (Heres, 31, 155). Cal remarcar també que una idea semblant és implícita en la idea d'Heràclit com "el món més gran i més perfecte" (*Migr.*, 39,220) i en la de l'ésser humà com un "petit paradís" (*Opif.*, 27, 82). Sobre aquesta analogia, vegeu Plató, *Timæus*, 30 d; 44d; i Aristòtil, *Phys.*, VIII, 2 (252b, 26-27). Vegeu H.A. Wolfson, *Philo*, Cambridge, Mass. (Harvard) 4a. edició (revista) 1968 vol. I, pàg. 424-425. Sobre l'ésser humà com 'mecàntrop' i el seu ús teològic

vegeu les grans obres del gran teòleg del Cos Místic, Émile Mersch, especialment *Le Christ, l'Homme et l'Univers*, Paris (Desclée) 1962, p.13.

43.- Que sigui suficient el citar els noms de David Bohm, *Wholeness and the implicate order*, London (Routledge) 1980 i 1981; R. Sheldrake, *Une Nouvelle Sciènce de la Vie: l'hipothèse de la causalité*, Mónaco (Le Rocher) 1985. És significatiu constatar que una de les prioritats del concili Ecumènic de les Esglésies coincideix amb aquest tipus de problemes entre religió (filosofia) i ciència.

44.- "Els grecs no estaven sols en vegeu la malaltia com a una manifestació en la tota relació entre l'home i l'univers" *International Enciclopaedia of the Social Sciences*, op. cit. art. "Medical Care (Éthno-medicine)".

45.- Suficient com a exemple: "...i així, per aquesta raó és vivenda natural i molt antiga entre els homes...". *Los nombres de Cristo* (Pastor) Fray Luis de León, *Obras completas*. Madrid (B.A.C.) 1957, vol. I p.466.

46.- Vegeu Mircea Eliade, el capítol "Der heilige Raum end die Sakralisierung der Welt" a *Das Heilige und das Profane*, Hamourg (Rowohly) 1957 p.35 ss, per a una descripció del problema. (*Le sacré i le profane*, Paris, Gallimard, 1957. Reimpressions 1970, 1987)

47.- Vegeu la teoria del Dr. Hamer segons A. Vogel, *Gesundheitsnachrichten*, Jahrgang 42, 7 (1985) p. 103-105 segons la qual el càncer és principalment una malaltia anímica (fins al 70% del casos) i deguda als conflictes en la vida de l'individu. Les experiències neurobiològiques realitzades amb alguns dels seus col·laboradors i que semblen confirmar els resultats —d'altra banda évidents— són d'un gran interès.

48.- *Fragm.*, 94 (Diels).

49.- Malgrat l'advertència del mateix Heràclit: (*Fragm.* 40) i de la Bíblia: *"Altiora te ne quæsieris"* Eccl., III, 22.

50.- Vegeu August. *Confess.*, III, 6,11; etc...

51.- Vegeu *De legibus*, 82 c. ; *Republica*, 572 b. etc...

52.- Vegeu Nc, VII, 22; Lc XII, 15 i nombrosos passatges de Sant Pau com de Pere, II, 3 i 14.

53.- De *pléon* i *échō*. L'alemany tradueix molt justament i literal: *Mehrhabenwollen*.

54.- Fixeu-vos que no parlem d'una relació científico-causal, sinó més aviat d'una concatenació real, com en el cas de l'astrologia.

55.- Plató, *Sympos.*, 186 e.

56.- Vegeu Mt., VIII, 24; etc...

57.- *Sympos.*, 196 c.

58.- Vegeu tot el llarg capítol consagrat a la "Speculation in the Medical Schools" de S.N. Dasgupta, *A history of Indian Philosophy*, Cambridge, (Univ. Press) 1952, vol. II, p. 273-436, que defèn la inclusió de tantes pàgines consagrades a la medicina en una obra filosòfica, precisament per corregir aquesta qüestió. No solament la medicina és la primera de totes les ciències naturals cultivades a l'Índia sinó que caldria fins i tot revisar totes les divisions modernes.

59.- Vegeu V. von Weizsäcker, *Der kranke Mensh. Eine Einführung in die medizinische Anthropologie*, Stuttgart (Koehler) 1951; Akhilananda, *Mental Health and Hindu Psychology*, Boston (Harper and Row) 1951. W. Warnach, *Die Welt des Schmerzens*, Pfulligen (Neske) 1951.

Raimon Panikkar

TERRA MARE: REIVINDICANT EL PRINCIPI FEMENI

Reivindicar el principi femení vol dir fer l'intent d'observar el món des de l'altra banda, situar-se en aquella en aquella perspectiva silenciada i resclosa a la força durant tant temps per la nostra societat. És intentar designorar la meitat de la realitat, recuperar tot allò que la societat moderna, masculina i occidental ha sacrificat: als exclosos, la natura, les cultures no industrials, el valor autèntic de les coses, de les paraules, dels homes, les dones i els infants. Reivindicar el principi femení potser ens ajudarà a entendre el món globalment i no de la forma parcial, i potser així assolirem l'equilibri que ara ens manca.

To claim the feminine principle means to be willing to observe the world from the other side, to place ourselves in that silenced perspective and also focedly secluded during so much time by our society. It is about do not disregard half of the reality, to recuperate all that modern occidental masculin society has sacrificed: the excluded the nature, the no-industrial cultures, the autentic value of things, words, men, women and children. To claim the feminine principle will maybe help us to understand the world globaly and not partially and so the reach the balance we need now.

Postuli la inan principon signifas observi la mondon el alia flanko, meti sin en tiu perforte fermita kaj silentigita perspektivo jam de longe en nia socio. Estas klopodi ne ignori la duonon de la realo,reakiri tion, kion la moderna socio, vira kaj okcidenta, oferdonis: la ekskluditojn, la naturon, la ne industriajn kulturojn, la autentan valoron de la afoj,de la vortoj, de la viroj, de la virinoj kaj de la infanoj. Postuli la inan principon eble helpos al ni kompreni la mondon globale kaj ne duone kaj eble tiel ni atingos la ekvilibron, kiu nun mankas al ni.

Al desembre del 1987 es varen concedir dos premis a Estocolm. El Premi Nobel d'economia s'atorgà a Robert Solow del MIT, per la seva teoria del creixement basada en la distribució de la natura. En les paraules Solow "el món pot, efectivament, tirar endavant sense recursos naturals, de manera que l'esgotament és un esdeveniment, no una catàstrofe"[1] Al mateix temps, el premi Nobel Alternatiu (el nom popular per al premi dels Drets Humans) instituït "per a la perspectiva i el treball que contribueixen a fer la vida més íntegra, guarint el nostre planeta i dignificant la humanitat", honorà les dones del moviment Chipko que, com a líders i activistes, havien anteposat la vida dels boscos a la seva pròpia i, amb les seves accions, havien declarat que la natura és indispensable per a la supervivència.[2]

Els dos premis col·loquen les dues cosmovisions confrontades en una lluita aferrissada. Aquestes dues cosmovisions mantenen arguments oposats respecte al mèrit i valor dels diferents tipus de treball i existència. En la cosmovisió defensada pel professor del MIT només compta com a coneixement allò que al·leguen els experts occidentals masculins i només compta com a riquesa allò que aquest coneixement representa successivament. El 'creixement' econòmic que el model masculí de progrés ha venut, ha estat el creixement del diner i del capital basat en la destrucció d'altres menes de riquesa, com la

riquesa produïda per la naturalesa i les dones. Des d'aquest punt de vista, la naturalesa per si mateixa no té valor, a menys que sigui controlada i explotada per la ciència masculina occidental, i les dones i pobles no-occidentalitzats no tenen ni produeixen cap valor, perquè ells, com la naturalesa, no tenen cap mèrit intel·lectual o econòmic intrínsec: són els posseïdors de la ignorància i la passivitat, mentre que l'home occidental és el posseïdor del coneixement i del progrés.

Des de la cosmovisió personificada per les dones de Chipko, la naturalesa és *Prakriti*, el creador i la font de la riquesa, i, les dones pageses éssers camperols i tribals que hi viuen, obtenen de la natura el sostenimment i tenen un coneixement sistemàtic i profund dels processos naturals de reproducció de la riquesa. La naturalesa i les dones no tenen vàlua si no és a través del domini de l'home occidental modern; elles la perden a través d'aquest procés de subjugació. El domini de la naturalesa mitjançant la cultura industrial occidental i el domini de les dones per l'home industrial occidental forma part del mateix procés de devaluació i destrucció que ha estat caracteritzat en la història masculina, com la 'il·lustració'. Amb el premi Nobel Alternatiu, una part de la comunitat mundial dóna suport a les dones de Chipko estimulant aquesta noció de progrés i il·lustració. Una dècada després que les dones de Henwal Ghati anaven amb llanternes durant el dia per mostrar "la llum" als experts silvicultors —els boscos produeixen terra i aigua i no tan sols fusta i rendes— se'ls van unir d'altres per desafiar el símbol de 'llum' com a monopoli exclusiu de l'especialista occidental.[3]

Les categories de desigualtat de gènere a què l'edat de la il·lustració donà lloc, avui dia són qüestionades a tot arreu com categories del projecte especial d'un petit grup d'homes tecnocràtics occidentals, que exclouen tots els altres grups de la producció de la riquesa intel·lectual i material, mentre que inclouen el parer de la gent exclosa escampant el mite de veure la destrucció de la natura i la subjugació de les dones com a 'progrés'. Les categories reduccionistes del pensament modern científic occidental varen ser categories que eren intrínsecament violentes i destructives per a la naturalesa com a productora i per a les dones com a coneixedores. En aquesta destrucció de riquesa material i intel·lectual, les categories reduccionistes científiques estan directament vinculades a les categories reduccionistes econòmiques que cenyeixen tota vàlua al preu del mercat i registren només aquelles activitats i processos monetaris que impliquen transaccions al comptat. El reduccionisme econòmic estableix que només la feina pagada produeix valor. Per una banda això condueix a ignorar la dependència de l'ésser humà del món natural, mentre que per altra, aplica la ideologia de la divisió genèrica del treball, de manera que el treball de les dones en donar sostenimment és tractat com sense valor econòmic, fins i tot quan assenta la base de la supervivència i del benestar. Encara que les dones de l'empobrit Tercer Món proveeixen d'aigua, pinso, fusta de les terres que la naturalesa forneix, aplegar-los no es considera un treball en l'economia reduccionista. Es crea una dicotomia genèrica entre treball 'productiu' i 'no-productiu', en base al diner i al preu com l'única mesura de valor econòmic i riquesa.

Aquesta divisió ideològica entre treball 'productiu' i 'no-productiu' basat en criteris de mercat desembo-

ca ràpidament en la crisi econòmica contemporània en què la riquesa no es vincula al treball o a la producció de mercaderies i serveis.

El límit dinàmic de l'activitat econòmica ha canviat des de la producció de mercaderies i serveis a les transaccions de paper i a l'especulació. Els mercats de futurs i l'especulació han començat a controlar els productors reals i els consumidors, com els pobres, les dones, els clans i els camperols del Tercer Món, prescindint d'ells si no s'adapten a les transaccions de mercat o als valors creats artificialment. En lloc de la reproducció sostenible de riquesa, el sistema econòmic global, dirigit pel capitalisme comercial, ha començat a enfocar la creació de riquesa mitjançant l'especulació a costa del futur i dels pobres. La dècada del 1973-1982 ha vist l'escalada de fluxos de capital des dels bancs transnacionals i institucions financeres al Tercer Món. Aquesta fase de préstec es troba en el punt de partida de la crisi de deute del Tercer Món actual. I aquest préstec fou induït per reciclar les enormes quantitats de liquiditat que el sistema financer del Nord ha bastit i que no pot absorbir. El Tercer Món esdevingué un focus important per a la inversió d'alta rendibilitat: els beneficis dels set bancs més importants d'USA varen pujar del 22% al 1970 fins al 55% al 1981 i a un rècord del 60% a l'any següent. El Sud va caure en la trampa del deute, endeutant-se només per pagar els interessos en préstecs anticipats.[4]

La naturalesa paradoxal de la integració global actual de les economies mundials a través de la trampa de l'especulació i de préstec és que tracta amb fabuloses estructures de computadores i taulers electrònics i alhora és capaç de destruir en un moment les economies reals de països sencers mitjançant nombres de vertigen en els punts neuràlgics financers del món. Ha estat un canvi de la fàbrica a l'àmbit financer, però és un canvi que uneix profundament l'àmbit financer a les masies més llunyanes i petites. Durant el període de la postguerra, el "creixement" capitalista provingué de l'expansió industrial; avui dia la riquesa prové de l'intercanvi econòmic improductiu i fictici. No es basa en un intercanvi de productes industrials sinó en servir-se del paper i del sistema electrònic del diner. Les coses i la gent s'inverteixen simplement en el que ha esdevingut essencialment un joc de compravenda fictícia amb l'esperança d'augmentar els beneficis quan els preus de les mercaderies pugin o baixin en el futur. Només el 5% aproximadament de les transaccions de mercaderies en mercats futurs es refereixen a l'actual repartiment de productes. El fabulós joc es decanta en favor dels especuladors del Nord que juguen no tan sols amb la riquesa de les nacions sinó també amb les vides dels pagesos més febles d'aquestes nacions.[5] La riquesa del Sud es transfereix al Nord en una nova onada que colonitza els països i els boscos del Tercer Món, mitjançant els preus del productes i dels mercats de futurs. Països sencers, ecosistemes i comunitats són vulnerables al col·lapse immediat en aquest joc d'especulació, que manen sobre ells i els seus productes i després els abandonen com a inútils, països i gents inútils. Com Ruth Sindel indica en el seu llibre "Dones i nens infims", quan les economies del món, basades en el paradigma masculí de la riquesa, comencen a fer fallida "les dones i els nens són els primers, no els primers a ser salvats, sinó els primers a caure en l'abisme que és la probresa".[6]

La creació del mite modern que les ments occidentals masculines

propaguen està basada en el sacrifici de la naturalesa, les dones i el Tercer Món. El resultat de finals del segle XX no és simplement l'empobriment d'aquests sectors exclosos; és desentendre's de la naturalesa i de les cultures no industrials i no comercials el que està en joc. Només compta el preu del mercat. Els preus de mercat en el món d'avui dia estan totalment separats del preu real de les petites matèries. Considerem el simple cas de l'arròs, que les dones Tahi anomenen "vida" perquè l'aliment, l'arròs, és la mateixa vida. El 1985 Farm Bill permeté als U.S. davallar els preus mundials de l'arròs de 8$ a menys de 4$ el quintar. Els pagesos Thai que produeixen el 15% de l'intercanvi exterior per al seu país a través de l'exportació d'arròs, varen ser forçats a abaixar els preus i augmentar el volum de producció per mantenir les exportacions per tal de cobrir el deute extern. Es varen obrir noves regions per produir arròs per a l'exportació, desplaçant boscos i clans de pagesos.[7]

El deute, el fracàs en els preus dels productes i l'especulació en els productes dels futurs mercats han esdevingut una font més gran de 'creixement econòmic'. Als U.S. el pagament d'interessos sobre el deute agrícola, que augmentà en un 1000% en una dècada —de 20 bilions $ en els anys 70 a 225 bilions $ en els anys 80— supera els guanys nets agrícoles. Al Sud, des de 1981, els països del Tercer Món s'han convertit en exportadors del capital net: creixent de 7 bilions $ el 1981 a 74 bilions $ el 1985. Això exclou el benefici de repatriació del TNC i l'evasió de capitals. Si s'hi afegeix tot això, el flux de capital del Sud al Nord és de 240 bilions $ aproximadament, una suma quatre vegades superior a la del Pla Marshall, que es va tornar amb interessos als U.S. La

majoria d'aquests fons han desembocat en aventures especulatives, tan característiques de la societat jugadora. La supervivència del pobre i el futur han estat sacrificats per mantenir viu el joc. Els recursos dels pobres han esdevingut una font major d'abundància i estalvi cap al centre. Com diu Cavanagh "en termes d'escala i magnitud absoluta el tribut extret del subcontinent indi (i una de les fonts més importants de finançament de la revolució industrial del s. XVIII) per aquests nababs com Warren Hastings i la British East India Company és ímfim al costat de les pèrdues actuals"[8]

El sistema global econòmic és evidentment insostenible i injust. La seva base d'endeutament, en viure a costa del futur, no pot, però genera

crisi. El dilluns negre, quan la borsa va fer fallida a Wall Street, podria molt bé ser el començament de la profunda crisi en el comerç internacional i les finances.

Una vida luxosa amb una riquesa manllevada o robada és la prescripció econòmica dels grans sacerdots actuals dels bancs i institucions financeres, que veuen els recursos naturals i la pobresa com a elements indispensables dels ecosistemes. El col·lapse de Wall Street ha demostrat que aquesta prescripció no tan sols és injusta i no-ètica, sinó també impracticable. Amèrica, que s'ha constituït en el model de la opulenta societat consumista, no pot ser viable com a norma durant molt de temps, perquè per a les dones, els treballadors i els petits grangers d'Amèrica, la prosperitat ha arribat a la fi i ells, també, han esdevingut innecessaris. La crisi de supervivència que les categories i els conceptes de l'edat de la "il·lustracuió" masculina ha engendrat, no pot ser superada des de dintre d'aquestes categories. Quan la borsa va fer fallida a Wall Street va resultar evident que el dèficit financer de la riquesa casino a Amèrica no era sostenible. Com indicava John Kenneth Galbraith, la màgia preferida de Reagan, el mercat, estava escribint ella mateixa el darrer capítol del *Reaganomics*. Encara que Reagan deia "he cregut això durant massa de temps per canviar ara de parer."[9]

La crisi d'opinió pot no oferir solucions. Aquells que gosen pensar en solucions són precisament aquells que foren declarats incapaços per pensar. Com les dones al Tercer Món, tenen clar que el resultat és la supervivència i tenen una perícia rellevant. L'home 'racional' de l'occident modern està exposat avui a ser un cúmul d'irracionalitats, amenaçant la veritable supervivència de la humanitat. Quan ens trobem amb aquells que afirmaven que portar la llum ens havia conduït a la foscor i aquells que foren declarats de viure a l'obscur recer de la ignorància són actualment cultes, és raonable redefinir categories i opinions. Recobrar el principi femení de respecte per la vida en la naturalesa i la societat sembla ser l'unic camí cap endavant, tant per als homes com per a les dones, tant al Nord com al Sud. Les metàfores i conceptes d'enteniment, privats del principi femení s'han basat en veure la natura i les dones com a inútils i passives i finalment com a innecessàries. Aquestes categories etnocentristes han estat universalitzades i amb aquesta universalització han estat associades a la destrucció de la natura i a la subjugació de les dones. Però aquesta manera d'organitzar el món està avui sent desafiada per la veus que ha fet callar. Aquestes veus, emmudides per la subjugació, estan ara advertint, sense fer soroll però fermament, que el mascle occidental ha produït només una cultura, i que hi ha altres camins d'estructurar el món. La lluita de les dones per la supervivència mitjançant la protecció de la natura està redefinint el significat de categories bàsiques. Aquestes estan desafiant la creença central de la cosmovisió dominant que la natura i les dones són inútils i sobreres, que són obstacles per al progrés i que han de ser sacrificades.

Els dos canvis centrals del pensament, que la lluita ecològica de les dones ha provocat, es refereixen al valor econòmic i intel·lectual. El primer es refereix a la nostra comprensió d'allò que constitueix el coneixement i de qui són els coneixedors i productors de la vàlua intel·lectual. El segon implica conceptes de riquesa i vàlua econòmica i de qui són els productors d'aquests. Les dones, en defensar la supervivència, ens de-

mostren que la naturalesa és la veritable base i matriu de la vida econòmica, mitjançant la seva funció de suport a la vida i la subsistència i, els elements de la naturalesa que la visió dominant ha considerat com a 'pèrdua' són la base de la sostenibilitat i l'excés de pobresa i marginalitat. Defensen conceptes d'inutilitat, invalidesa i innecessarietat, com l'home occidental modern els ha definit. Demostren que el fet de la sostenibilitat és bàsic, per si mateix, per a la supervivència i que no pot ser esborrat dels càlculs econòmics; si la mateixa vida no pot ser tinguda en compte en termes dineraris, llavors és el model econòmic i no el treball de les dones en produir la sostenibilitat i la vida, el que ha de ser sacrificat. L'herència intel·lectual per a la supervivència ecològica està vinculada a aquells que són experts en supervivència. Ells tenen el coneixement i l'experiència per alliberar-nos del cul-de-sac ecològic que la mentalitat masculina occidental ha manipulat. Mentre que les dones del Tercer Món tenen el priviligi de l'accés a l'habilitat de la supervivència, el seu coneixement és inclusiu, no exclusiu. Les categories ecològiques en les quals creuen i actuen poden esdevenir les categories d'alliberament per a tothom, tant homes com dones, per a l'oest i per al no-oest, i per als elements humans i no-humans de la terra. Deixant pas a la 'vida' perquè sigui així l'aspecte central d'organització de la societat humana, el paradigma dominant del coneixement ha esdevingut una amenaça per a la vida mateixa. Les dones del Tercer Món estan retornant el concepte de la vida i la supervivència al nucli central de la història humana. En recuperar les oportunitats per a la supervivència de tota vida, estan posant els fonaments per recuperar el principi femení de la naturalesa i la societat, i a través d'elles recuperant la terra com a sostenidora i proveïdora.

NOTES:

1.- Robert Solow, citat a Narendra Singh, "Creixement econòmic rural de Robert Solow" *Econòmic and Political Weekly*, Vol. XXII, Num, 45, Nov. 7, 1987

2.- Comunicat de premsa de la Fundació del Dret a la Vida, Octubre 9, 1987, que manifesta "El moviment Chipko és el resultat de centenars d'iniciatives descentralitzades i localment autònomes. Els seus líders i activistes són principalment dones de poble, que actuen per protegir els seus mitjans de subsistència i les seves comunitats"

3.- La construcció social de gènere i naturalesa com a activitat genèrica durant la il·lustració es debatí àmpliament en Carol MacCormack i Marilyn Strathern (eds.), *Natura, Cultura i Gènere*, Cambridge: Edicions Universitat de Cambridge, 1987.

4.- F.F. Clairmonte & J. Cavanagh "El deute del Tercer Món: El pròxim holocaust" a *Economic and Political Weekly*, Volume XXI, No. 31, Aug. 2, 1986.

5.- Jon Bennet, *The Junger Machine*, Cambridge: Premsa política, 1987, p. 131

6.- Ruth Sidel, *Dones i nens infims*, Harmondsworth: Penguin Books, 1987, p. XV

7.- Mark Richtie & Kevin Ristau, *Crisis by Design: A Brief Review of U.S. Farm Policy*, Lliga del Projecte educatiu dels electors rurals, Minneapolis, 1987, p. 7

8.- Clairmonte & Cavanagh, op. cit.

9.- Citat al Lance Morrow, "Qui és responsable?" Time, November 9, 1987, p. 20

CERIMÒNIA DE BENVINGUDA MOHAWK

Sakokwemonkas (Tom Porter)

Us presentem un text extraordinari recollit de la cerimònia d'apertura de la conferència Vivre avec la Terre *celebrada al Quebec. Es tracta de les paraules de benvinguda als assistents de Sakokwemonkas, indi Mohawk, amb les que els saluda i els demana, entre altres coses, que els presents ajuntin les seves ments per formar una de sola. De vegades la senzillesa pot ser tant complexa, tan profunda i tant completa que el millor que pot fer un és no dir res més que recomanar-vos vivament la seva lectura.*

Here you are an extraordinary text taken from the opening ceremony of the conference Vivre avec la Terre. *It is about the welcome words of Sakokwemonkas, Mohawk Indian, where he greets and demands, for instance, that the present people join their minds to make only one. Sometimes simplicity can be so complex, so deep and so full that the best one cab do is not to say anything else just to recommend to you its reading lively.*

Ni prezentas al vi eksterordinaran tekston pri la malferma ceremonio de kunveno okazinta en Kanado. Temas pri la bonvenigaj vortoj de Sakokwemonkas, Mohawk-indiano al la partoprenantoj, per kiuj li salutas kaj petas al ili, interalie, ke la ĉeestantoj unuigu siajn mensojn en unu sola. Kelkfoje la simpleco povas esti tiel kompleksa, profunda kaj kompleta, ke pli bone estas ne plu diri sed insiste rekomendi ĝian legadon.

Abans de res he demanat permís al Creador per parlar en una llengua que ell no em donà al principi, quan el món va ser fet. Vaig preguntar al Creador si podia usar la llengua anglesa quan ens reuníssim aquí; hi ha vingut molta gent d'arreu del món. Tot el món comprèn la llengua anglesa. Per aquesta raó vaig demanar permís al Creador per utilitzar aquesta llengua, de manera que molta gent coneixerà la seva essència i el que ens diu aquí, a Nord-amèrica.

Abans de començar m'agradaria cridar la vostra atenció. En mohawk tenim una expressió. Quan comencem a parlar diem *Ensewatehonsicoste*. En anglès significa literalment: "us demano que pareu tota l'atenció per comprendre totes les paraules que es diguin".

Així, doncs, avui parlaré del Creador. Quan dic el 'Creador' no descric un creador o déu com la imatge que concebeu a la vostra ment o en la ment de molta gent. Vull dir un Poder Superior que no té definició. És tan poderós que no hi ha definició.

La nostra creença és que quan vam ser fets, la nostra vida fou predestinada. La quantitat de dies que viurem aquí, a la terra, quedà establert en un comptador quan vam néixer i ningú, home o dona té el poder de canviar allò que fèu el Creador. De vegades, el Creador pot donar-nos cent anys per romandre aquí, a la terra. Ell fa un senyal en el comptador cada dia que passa i quan arribem al darrer senyal, llavors anirem d'aquest món al proper món

Quan això succeeix als qui estimem, mai no estem preparats, fins i tot encara que tinguem molta experiència amb el dolor. Mai no ens hi acostumarem. Per aquest motiu us demano que pareu tota l'atenció tots els germans que heu vingut d'arreu. En alguns llocs del món hi ha una gran confusió i tristesa. I dic aquestes

paraules abans de començar realment la cerimònia, perquè entre els éssers humans que hi ha aquí, podria ser que algú hagués perdut recentment un ésser estimat, que se n'ha anat al proper món. I quan això passa, els ulls s'omplen de llàgrimes i es desenfoca la visió de la realitat. I aquesta persona necessita ajuda. I quan un ésser estimat ha desaparegut, s'obstrueixen les orelles amb pols, la pols de la mort. No podeu sentir amb claredat si els vostres fills o cosins o oncle us parlen, tampoc no podeu sentir els ocells quan canten. Si algú de vosaltres ha perdut un ésser estimat és per a vosaltres, que us dic això. Si aquesta és la vostra situació, us demano ara que escolteu, perquè vosaltres sou germans.

Agafaré la ploma de l'àguila del bonic cel blau, del clar cel blau. I utilitzaré aquesta ploma de l'àguila de manera espiritual per treure la pols de la mort que impedeix que les vostres orelles sentin. I apartaré la pols de la mort perquè pugueu tornar a sentir, perquè pugueu sentir els vostres fills petits quan us parlin, perquè pugueu sentir la cançó de cada ocell quan us canti i perquè pugueu, en realitat, tornar a sentir la vida que el Creador us ha donat. I llavors, germans meus, que esteu tristos, que esteu adolorits, que esteu melangiosos, jo prendré un vas d'aigua medicinal del bonic i clar cel blau i demanaré a l'esperit que tregui allò que s'ha enganxat a la vostra gola, impedint que l'aliment hi passi i obstruint les paraules que vénen dels vostres pensaments. Jo us ofereixo el vas d'aigua medicinal des del bonic cel clar. Us l'ofereixo ara, perquè allò que obstrueix el pas per la vostra gola vagi ara al vostre estómac. Els nusos es desfaran i podreu tornar a menjar i podreu tornar a parlar als vostres fills, als vostres joves, a tot allò que viu.

I ara prenc un bonic núvol blanc del cel, fet de camussa, tan suau com el cotó. Germà, si la teva ment està amoïnada, utilitzaré la roba de camussa que és tan suau. Des del clar cel blau eixugaré les llàgrimes perquè la vostra visió no sigui borrosa demà, perquè vegeu la bellesa que ha fet el Creador, perquè vegeu els éssers humans, els vostres nebots i nebodes, els vostres fills i filles. Ells necessiten veure-us correctament. I així serà, si la vostra ment està afligida perquè algun ésser estimat ha desaparegut. Us encoratjo perquè pugueu tornar a caminar.

I ara voldria començar amb aquesta antiga pregària. No sé si 'pregària' és la paraula correcta. Ho dic perquè creia que sabia parlar l'anglès correctament. Això és el que creia durant molts anys. I durant molts anys jo el parlava com si en fos un mestre. Però fins fa dues setmanes havia cregut que la pregària significava una relació o comunicació individual amb el Poder Creador. Això era el que creia. Fa dues setmanes vaig agafar el gran diccionari Webster i el vaig consultar. Diu "demanar alguna cosa". Durant gairebé mig segle jo deia una cosa equivocada! L'anglès és una llengua complicada. Jo he estat equivocat durant 40 anys o més. Així, tingueu present que aquesta és la llengua que adoptem en aquesta trobada i que venim d'arreu del món. Hem de tenir cura per no enganyar o tergiversar, per no cometre una falta per part nostra.

També us vull demanar que m'ajudeu en aquesta cerimònia d'obertura, aquest moment espiritual tan especial. Quan el professor escriu a la pissarra tot el dia està plena de gargots. Al final del dia es neteja. Agafeu un drap net i la netegeu i queda com el cristall, com un llac cristal·lí. I quan torneu a escriure es veu molt bé, molt clar. Això és el

que jo us demano que feu en aquest grup, de manera simbòlica, que netegem tot per tal de deixar espai al Creador i a totes les coses espirituals en el món abans de començar aquesta admirable reunió.

Això fem el poble Mohawk cada vegada que esmentem una cosa sagrada. Al final de cada exposició, us diré que les nostres ments són una sola cosa i us demanaré si hi esteu d'acord, en la vostra llengua, per exemple en anglès direu *yes* o en mohawk direm *tho*, que vol dir: "Sí, hi estic d'acord". En francès, serà *oui*, suposo. Hi participarem tots. He sentit aquesta xerrada espiritual des que sóc infant. És el mateix discurs espiritual que obre totes les trobades oficials i les tanca. Obre totes les cerimònies. Fins i tot quan la gent es casa, és la part més important. Quan dues o més persones es reuneixen per parlar de la vida, també fan aquesta pregària. Vegeu, continuo dient 'pregària'. Entendreu per què 'pregària' és incorrecta, quan hagi acabat. Ara, comencem, germans i germanes.

Estem reunits aquí, en aquest bonic lloc, amb els arbres i els turons, els ocells i els animals que viuen aquí a prop, som els seus visitants. I quan estem reunits aquí i miro al voltant i ens mirem els uns als altres, sembla que tothom és agradable i gentil. Alguns fins i tot, porten flors com els galls de plomes virolades. Quan miro al voltant sembla que ningú ha tingut cap entrebanc en el seu desplaçament fins aquí. Ningú no porta crosses ni guix perquè s'ha trencat una cama. Sóm afortunats. Quan mirem al nostre voltant, veiem i sentim tranquil·litat i pau, tanta com és possible. I això és meravellós. Farem com el Creador digué. Unirem les nostres ments i pensarem junts. Després, de manera simbòlica, ajuntarem les nostres 'gràcies', ajuntarem les nostres salutacions i després cada un de nosaltres embolicarà i lligarà aquestes gràcies i salutacions amb estimació. I direm gràcies i intercanviarem les nostres salutacions i la nostra estimació. Les nostres ments seran una sola.

Ara, posarem la nostra atenció en la nostra mare, la terra. Al principi del món, el nostre Creador usà les mans i el cos i creà la terra. Després de crear la terra, la transformà en una dona, en una mare. Per això a la terra la denominem la nostra mare. I quan la tocà, tota ella esdevingué espiritual, sagrada. I li digué Mare Terra: tu seràs la mare dels éssers humans; seràs la mare de tots els óssos, cérvols i animals, dels ocells i dels insectes. Seràs la mare de tota la vida. Tu engendraràs i tornaràs a engendrar eternament. Després d'engendrar totes les vides, Mare Terra, encara no hauràs acabat la teva tasca. Hauràs d'alimentar-los. Hauràs de fer créixer l'aliment que els nodrirà, perquè tinguin una vida saludable. Ara, companys, homes i dones que us heu reunit aquí avui, us demano que les nostres ments es reuneixin i s'ajuntin com una sola ment i un sol pensament. La raó és perquè tenim una de les més tenaces, una de les més consistents mares de tot el món. La nostra Mare Terra suporta el pes dels nostres cossos quan hi caminem, és la que ens engendra i alimenta cada dia. I ho fa des del començament de la humanitat i abans. Quina mare tan meravellosa!

Per aquest motiu us demano que els infants que ens hem reunit aquí ajuntem les nostres ments i els nostres pensaments en un de sol. I d'una manera espiritual simbòlica, apleguem les nostres gràcies una altra vegada, les nostres salutacions. I lliguem amb estimació aquestes gràcies i salutacions, agafem-les a poc a poc i diguem: Mare Terra, nosaltres in-

fants, avui et donem gràcies pel nostre naixement, pel nostre aliment i per la nostra vida. Mare terra, els teus fills et donen les gràcies i et donem la nostra estimació. Les nostres ments són ara una de sola.

Tornem al nostre Creador, que no té ni rostre ni cos, l'aparença del qual ningú no coneix. Tot el que sabem és que és el Poder Superior de l'Univers. Quan el Creador féu la Mare Terra, féu també l'herba que creix de manera que poden menjar els cérvols, ants i búfals. Ell sembrà les medecines a les valls, a les muntanyes, a les grans planes, als boscos, als deserts. I quan hagué plantat tota mena de medecines, el nostre Creador els parlà i tocà cada una d'elles. Donà a cada una un significat espiritual i els digué: quan els animals i els humans estiguin malalts i no es trobin bé, i no tinguin pau a la seva vida a causa de la malaltia vindran a tu. I vosaltres, medecines, els guari-

reu i els traureu la malaltia, els retornareu la pau, la tranquil·litat i el benestar.

Per a cada malaltia coneguda dels humans o dels animals, hi ha una planta en algun lloc, que pot treure la malaltia si ens comuniquem espiritualment. I les medecines esperen cada dia el gran privilegi de ser demanades per ajudar a sentir-nos millor. Però no ho demanem prou. I si no ho demanem, se senten abandonades i llavors hi ha més malalties. Totes les plantes creixen, l'herba creix, això és vida. I per això demano a aquesta admirable reunió d'éssers humans: poden unir-se les nostres ments i els nostres pensaments arrenglerar-se com un de sol i poden ajuntar-se les nostres gràcies novament?. Sí, podem. Ajuntem novament les nostres salutacions. Ajuntem de nou la nostra estimació. Llavors de manera espiritualment simbòlica, repartim aquestes gràcies ajuntades, salutacions i estimació a cada herba, a cada medecina plantada a les valls, les muntanyes, els boscos, per tot arreu. I donem gràcies per donar-nos salut i força, per ajudar-nos. Us donem les gràcies, plantes medicinals del món. Les nostres ments són ara una de sola.

I llavors el nostre Creador féu els rius i les aigües que flueixen sobre la Mare Terra. I quan el nostre Creador féu els rierols i les rieres, utilitzà les seves mans i el seu cos i l'aigua esdevingué energia, esperit. Després el nostre Creador parlà a les aigües, rieres i rierols i els donà una ànima, els donà un esperit. I digué: ara, aigües del món, la vostra tasca serà aquesta: anireu i fareu avançar els ràpids, a les cascades del Niàgara i al Gran Canyó. Anireu als ramats d'animals, als pobles d'humans i apaivagareu la seva set. La purificareu. Els ajudareu a preparar el seu aliment perquè puguin viure. I així els rius són efectivament una entitat viva. I si mai desapareguessin, de manera que no poguéssim beure l'aigua dels corrents i dels rius, ens moriríem. Ens assecaríem i no viuríem.

Però els rius encara corren, els oceans fan onades com el Creador els va dir des del començament del temps. I així, per aquesta raó, quan bevem un vas d'aigua fresca cada dia, pensem: quina sensació més plàcida i quina certesa que hi haurà un demà. Quina força ens dóna un vas d'aigua fresca. Per aquesta raó, les nostres ments poden ser com una de sola. I ajuntarem les nostres 'gràcies', les nostres salutacions i la nostra estimació. I la donarem a cada riu, a cada llac, a cada oceà, a cada corrent, a cada deu. I parlem a l'esperit de l'aigua i li diem: nosaltres, que som éssers humans i parents teus, t'agraïm el dia d'avui. Et donem les nostres salutacions i la nostra estimació de part dels nostres fills, nebots i nebodes perquè heu apaivagat la nostra set. Esperit d'aigua del món, et diem gràcies per continuar el pla que el Creador donà al començament del món. Les nostres ments són ara una de sola.

Després el nostre Creador féu els arbres que creixen arreu, tota mena d'arbres. Alguns arbres són alts i grossos, alguns són prims i alts, alguns són baixos i grossos, com els éssers humans que coneixes. I féu arbres femenins i arbres masculins, que junts fan arbres petits, gairebé com els humans. I cada petit és un plançó, esdevé un jovenet, després un adolescent, fins que es torna un avi i completa el cicle. Als arbres, el Creador els digué: ajudareu els éssers humans, els óssos i els llops. Digué això als arbres.

I dels arbres creixeran les pomes, les taronges, les prunes, les cireres, etc. Ens alimentarem d'aquests fruits: els nostres fills, els nostres adults tin-

dran la força i l'energia de viure. Dels arbres fareu taulons per construir un recer sobre els vostres caps. Però feu el vostre refugi ben humil per a vosaltres, la vostra dona i els vostres fills i no més. Si no hi ha excés, la vida serà perdurable. Utilitzareu els taulons per fer una casa petita, de manera que quan plogui, estareu aixopluc. Quan arribi el sol calent de l'estiu podreu arrecerarvos. I quan els vents gelats portin la neu a l'hivern, els vostres fills no es gelaran. Pels arbres podem tenir descans i ombra, ens sentirem a gust els dies calurosos de l'estiu.

L'arbre fa el vent que xiula cada dia i cada nit. I de tots els arbres que féu el Creador, escollí l'auró perquè fos el líder. Ara els arbres comencen a brotar i aviat les fulles renaixeran per madurar. De nou hi haurà cireres i préssecs i prunes i pomes. I la nostra vida mantindrà el ritme que el seu Creador establí al principi dels temps. Fa poques setmanes la nostra gent celebrà la cerimònia de l'auró, perquè l'auró és el líder de tots els arbres del bosc.

I ara demano a aquest admirable grup de gent que les nostres ments es tornin una de sola, i que ajuntin les nostres 'gràcies', les nostres salutacions i la nostra estimació i que les escampin per tot l'univers de manera que cada arbre i cada arbust rebin el reconeixement de la nostra estimació, les nostres gràcies i les nostres salutacions. Als arbres del món diem gràcies per continuar el pla del Creador, perquè tinguem vida. Les nostres ments són una sola.

Al començament quan el món era nou, quan el Creador acabà de crear tots els animals i cada criatura, el darrer de tots fou l'ésser humà. I quan reconegué que l'ésser humà era el darrer creat, ens donà molts dies per viure. I féu el mateix amb els óssos i els cérvols, només ells viuen tant de temps. I diguè: és probable que els humans, els óssos i els cérvols s'avorreixin. Podrien sentir-se ensopits per manca d'activitat. I sabeu què va fer el Creador? Començà a crear allò que en diuen 'ocells', i els va posar plomes de vistosos colors. Els deixà volar perquè brunzissin per on passegen els éssers humans i així les ments dels homes no s'avorririen. I llavors, el nostre Creador els donà a cada un una cançó i digué als ocells del món: cada matí, sens falta, quan el sol comenci a sortir per l'est i es faci de dia, tots els ocells començaran a cantar el seu reguitzell de tons i cançons. I formaran un cor, una bonica cançó de la vida. Cada matí, sens falta. Aquest matí els he sentit un altre cop, com els vaig sentir ahir i des del començament de la memòria humana, perquè el Creador els ho digué. Desvetllà la nostra ment perquè no estiguéssim avorrits i gaudíssim del nostre pas per aquesta terra. I, entre aquests ocells, el nostre Creador escollí l'àguila perquè fos el capdavanter. Així doncs, l'àguila és el nostre ocell guardià.

Per això us demano que les nostres ments esdevinguin una de sola i que enviem les nostres 'gràcies', les nostres salutacions i la nostra estimació a cada ocell. I nosaltres, el vostres parents humans agraïm la vida dels ocells per les cançons dels dies passats. Són boniques cançons, amb les quals continueu la tasca del Creador. Ho reconeixem amb la nostra estimació. Les nostres ments són una de sola.

I llavors el Creador féu els quatre vents de l'univers. Quan la Mare Terra havia nascut i treballava per produir l'aliment que nodrís aquesta vida, se sentí molt cansada. I així el nostre Creador féu els vents de l'est i del nord, per tal de cobrir la Mare Terra amb una blanca capa de neu.

Llavors la Mare Terra podrà descansar. I quan haurà descansat, els vents germans del sud i de l'oest treuran la blanca capa de neu i totes les flors començaran a llucar. I arreu hi haurà flors de tots colors i la vida renaixerà. I ara és el temps, s'hi acosta. De manera que gràcies als vents que ens porten els canvis d'estacions, podem tenir vida, nosaltres ara som una sola ment. I una altra vegada, ajuntem les nostres 'gràcies', les nostres salutacions i la nostra estimació. Les escampem per tot l'univers, perquè els quatre vents sagrats ens portin els canvis d'estació. Seran reconeguts amb gràcies, salutacions i estimació. Les nostres ments són ara una de sola.

El nostre Creador posà dos sols al cel. Primer hi ha el sol del dia que llueix. El nostre Creador digué que li podíem dir el germà gran. Vosaltres i jo serem el germà i la germana petits. I com un germà gran, ell té cura del seu germà i de la seva germana petits. I el nostre Creador digué: lluiràs cada dia, per tal que els humans, els óssos, els cérvols i els ocells es puguin veure l'un a l'altre. Quan passegin per la Mare Terra no xocaran ni es faran mal. Ell digué al germà gran sol que havia de dur escalfor perquè la Mare Terra pogués néixer i créixer. I els nostres avantpassats ens digueren que el germà sol surt per l'est i travessa el nostre planeta sagrat fins a les muntanyes i les valls i arriba al gran oceà Pacífic. El Creador espera la informació del germà sol, per saber com estan els seus germans i germanes petits, i què fan.

I ara, suggereixo un altre cop, ja que som gent lògica, gent considerada i compassiva, que unim de nou les nostres ments i els nostres pensaments. En aquesta sala, si ho podem imaginar, ajuntarem les nostres 'gràcies'. I després ajuntarem les nostres salutacions i la nostra estimació. Les embolcallarem i les ajuntarem en un gran esforç coordinat. Prenguem-la, aquesta parcel·la de gràcies, salutacions i estimació, i escampem-la per tot l'univers al nostre germà gran, el sol. Agraïm al germà sol el miracle diari d'avui, l'escalfor que du i la vida que ens assegura i garanteix. Diem 'gràcies', germà sol, dels teus parents humans. Ara som una sola ment.

I el segon sol, que denominem la lluna, és la nostra àvia. En mohawk li diem *Ietisotha osotenneka karakwa* a la nostra àvia, la lluna, el temps nocturn del sol. El nostre Creador la féu i li digué: tu seràs l'àvia, la més gran de les àvies. Entre 28 i 30 dies formaràs un cicle. I en aquest cicle, orquestraràs el moviment i el naixement dels infants de les mares del món. I per això és que cada mes, les dones netegen el seu cos i la seva sang, de manera que flueix la nova sang i un nou ésser humà pot néixer amb el privilegi de viure en aquesta terra. I la lluna, la nostra àvia, orquestra tot això. No estableix cap diferència entre el que són les dones, si riques o pobres, quin és el seu color, quan l'àvia lluna diu: dones, prepareu-vos, és temps perquè infanteu un ésser humà. I això li digué el Creador que era la seva tasca. Han nascut els meus fills. Han nascut els meus néts. Quin regal més meravellós.

Per això us demano a aquest grup admirable que les nostres ments s'uneixin. Ajuntem les nostres gràcies, les nostres salutacions i la nostra estimació. Prenguem-les i escampem-les amunt per tot l'univers fins a l'àvia lluna. I diguem: àvia lluna, som els teus néts i tenim una sola ment. Et donem gràcies per tots els naixements dels nostres fills i dels nostres néts, per tots els nens que han nascut a cada país del món. Àvia lluna,

gràcies pel naixement d'aquests infants. Les nostres ments són una sola.

I ara, a les estrelles del món celestial, les estrelles de milions de resplendors. La nostra àvia i el nostre avi diuen que cada un de nosaltres té una estrella que brilla per a ell. En temps pretèrits, quan el món era nou, es diu que les estrelles parlaven a la gent, amb qui nosaltres ens comuniquem. Elles anunciaven el que s'esdevindria el proper any, si hi hauria un terratrèmol, una sequera, o una estació humida que negaria els conreus. Les estrelles ens diuen, amb un any de temps quin és el seu objectiu. Quan el Creador féu la terra sagrada, no ens abandonà a la nostra sort. Tot està per ajudar-nos a viure. Però els nostres avantpassats ens digueren que arribaria el dia en què els éssers humans oblidarien de llegir i parlar a les estrelles. I crec que això ha arribat. La major part de la humanitat, deien els nostres avantpassats, es tornaran com infants i no sabran com llegir les estrelles. No se'ls farà advertències. I encara que aquest és el cas, i que hem oblidat el que sabem, fins i tot en una estació seca, hi ha les estrelles que ens porten l'aigua fresca, la rosada matinal a cada bri d'herba que creix. I encara que hem oblidat altres coses, amb què les estrelles ens ajuden cada nit, hi ha una cosa que no podem oblidar i és que les estrelles són d'una gran bellesa quan omplen el cel a la nit. Ni l'artista més important del món sencer podria pintar un quadre més bonic que les estrelles a la nit. Només això és suficient per ser agraïts.

Així doncs, unim les nostres 'gràcies', les nostres salutacions i la nostra estimació de nou i escampem-les amunt a l'univers, perquè tu i jo puguem conèixer l'estrella més insignificant. De part dels nostres fills, diguem gràcies a les estrelles del cel per continuar els designis del Creador. Les nostres ments són una de sola.

I ara passem als quatre éssers sagrats, als quals anomenem els moradors celestials, els quatre misteris de l'univers. Aquest són els que no tenen cos i que són com el vent. Són els que ens protegeixen quan podríem destruir-nos nosaltres mateixos. Quan el Creador acabà tota la creació, i la darrera fou la dels humans, ell els mirà i digué: vaig fer un petit error quan els vaig crear. Perquè són els éssers humans els únics que han oblidat qui són i per què són aquí. El llop que recorre la terra no oblida mai que és un llop. L'àguila que vola pel cel no oblida que és una àguila. Però l'ésser humà recorre només un tros de camí i s'oblida de qui és, perquè l'humana és la més débil de totes les espècies de la creació.

Per aquesta raó, el Creador engendrà quatre éssers humans sagrats anomenats els 'misteris de l'univers', els protectors dels humans. Cada vegada que la raça humana es dirigeix cap a la destrucció completa, llavors neix un d'aquests, com a ésser humà. Ja sigui un profeta o un professor infondrà i renovarà les nostres instruccions de manera que siguem capaços de trobar de nou el camí. Aquests són els grans 'messies' que neixen arreu del món. I per això, avui nosaltres els humans donem les gràcies als quatre éssers sagrats que ens han ajudat a sobreviue des del començament del temps, siguin quins siguin, es trobin on sigui. Les nostres ments són una de sola.

I ara, al nostre Creador, el faedor de tot l'univers. Quan el nostre Creador féu l'univers, no el va fer complicat. No va fer un programa d'IBM massa detallat ni complex. Tot el que digué fou: a tots vosaltres humans, tot el que desitjo és que

naixeu i recorregueu el món per molt de temps. Tot el que us demano és que quan begueu un vas d'aigua, em digueu gràcies a mi i al poder de l'aigua. Quan mengeu, el que us demano és que estigueu agraïts per l'aliment que mengeu i que no mengeu més del que necessiteu. I quan construïu una casa, la construïu perquè sigui suficient per a la vostra dona i els vostres fills i no més gran. Si feu això n'hi haurà prou en el món per a tothom, i tots tindrem una vida perdurable.

Per tant, no oblideu de dir 'gràcies', simplement 'gràcies'. No cal una gran religió, una gran complexitat. Simplement, humilment, honorablement gràcies a tot el que és vida. El nostre Creador féu el món més perfecte. Per això us demano ara que intensament, humilment, omplim aquest espai. Imaginem-lo en les nostres ments espirituals, simbòliques. Ajuntem les nostres 'gràcies'. Alcem al cel el nostre agraïment i embolcallem-lo amb l'estimació que aconseguirem aquí i llavors recollim-lo amb esforç, de manera simbòlica, i apleguem tota aquesta estimació, gràcies i agraïments i enlairem-los a l'univers, per estar segurs que el nostre Creador escolta i sent les nostres 'gràcies', el nostre agraïment i la nostra estimació. El nostre Creador, que és el nostre faedor, els teus fills et donen les gràcies. Les nostres ments són una de sola.

He obert oficialment aquesta trobada d'una manera espiritual. I amb aquestes paraules he fet un vincle espiritual per lligar tothom, per unir les nostres ments. Heu vingut aquí de tot el món. Aquestes paraules que he dit vénen de fa deu, vint, quaranta mil, cinquanta mil anys. Són les paraules espirituals, originals del poble nadiu de nord-amèrica. Per aquest motiu, us dono la benvinguda aquí, a nord-amèrica, originàriament, a vosaltres que veniu d'arreu del món.

Els nostres interessos són els mateixos. Com gaudirem de la vida, correctament, humilment, sense abusar-ne? Com honorarem a la nostra Mare Terra que féu el Creador, de manera que els nostres i els seus fills tinguin una oportunitat? Aquesta és la raó principal per reunir-nos, com a poble intel·lectual i racional de tots els colors, com un bonic jardí de moltes flors. Que caigui la pluja, que el vent doni l'aliment, de manera que com a 'poders' que són, puguin apreciar la bellesa del bouquet. D'aquesta manera, fem l'obertura oficial. Les nostres ments són una de sola. Això és tot.

Sakokwemionkwas (Tom Porter)

CONVERSA AMB VÍCTOR CASAUS

*Víctor Casaus és poeta, cineasta, narrador i periodista cubà. Pertany a la generació poètica que es va donar a conèixer a mitjans dels anys seixantes en les pàgines d'*El Caimán Barbudo, *a l'equip fundador del qual va pertànyer. Ha publicat llibres de poesia, assaig, conte, realitzant guions cinematogràfics, documentals i llargs metratges. Actualment és director cinematogràfic en l'*Instituto Cubano del Arte e Industria Cinematográficos *(ICAIC), i presideix la Càtedra* Pablo de la Toriente Brau, *adscrita a la Universitat de La Habana.*

Darrerament ha passat uns dies per Barcelona, oportunitat que hem aprofitat per parlar una estona amb ell, sobre els seus projectes i de com veu la situació actual en el seu país.

Víctor Casaus is a Cuban poet, movie actor, narrator and journalist. He belongs to the poet generation made known about the middle of sixties in the pages of "...", where he have been one of the founhders. He has published poesy, essay, tales, and realizing scenarist , documentaries and full length movies. At present he is stage manager at the "Instituto Cubano del Arte e Industria Cinematográficos" *and presides the professorship* Pablo de la Toriente Brau, *adscript to the University of La Habana.*

Recently he has spent some days in Barcelona, and we took advantage of the chance to talk to him for a while about his projects and his opinion concerning the situation of his country.

Víctor Casaus estas poeto, kinemulo, rakontisto kaj furnalisto kuba. Li apartenas al tiu poeta generacio kiu fariĝis konata en la sesdekaj jaroj sur la paĝoj de "El Caimán Barbudo" kies kunfondinto li estis.Li publikigis poeziajn,eseajn kaj rakontajn verkojn, li realigis filmoskizojn, informfilmojn, longajn filmojn. Nuntempe estas filmdirektoro de la Kuba Instituto pri Arto kaj Filmindustrio (ICAIC) kaj prezidas la Katedron "Pablo de la Toriente Brau" aliĝinta al la Havana Universitato.

Lastatempe restis kelkaj tagoj en Barcelono, okazon kiun ni profitis por iom paroli kun li pri liaj projektoj kaj pri lia opinio pri la aktuala lialanda situacio.

—Que has vingut a fer a Barcelona?

—Des de fa força anys estic realitzant un estudi sobre la presència del periodista Pablo de la Torriente Brau a la Guerra Civil Espanyola.

—Qui va ser Torrente Brau?

—Torriente Brau va ser un personatje amb una obra molt important dins de la corrent de la literatura cubana.

Periodista i escriptor, va nèixer a Puerto Rico el 1901. Ja des de petit va anar a Cuba i tota la seva intensa activitat política i social, que va ser molt intensa en la dècada dels anys trenta, es va desenvolupar a Cuba. Va estar exiliat dues vegades als Estats Units per les situacions dictatorials que existien en aquells anys a l'illa i precisament des dels Estats Units molt aviat —el setembre del 1936— vingué a Espanya a participar a la Guerra Civil, morint el mes de desembre d'aquell mateix any en el front de Madrid.

Durant aquest temps va escriure cròniques que enviava al periòdic *El Machete* de Mèxic, així com a d'altres publicacions americanes.

—Concretament quins aspectes estàs treballant?

—Sobre aquesta figura estic actualment escrivint un nou llibre. De fet ja he aprofundit aquest personatge en d'altres treballs literaris i cinematogràfics.

És doncs, precisament la reconstrucció d'aquests tres darrers mesos de la vida de la Torrente Brau que hem proposo treballar.

—Tanmateix, ens consta que estàs organitzant un projecte cultural que porta el nom d'aquest mateix personatge.

—Sí. Paral·lelament a aquest treball de recerca estic promovent un centre que s'anomena *Centro Pablo de la Torriente Brau* que és una institució cultural independent cubana recent creada i que té dos objectius fonamentals.

Per una banda és el de servir de seu documental a la munió de documents elaborats i relacionats amb aquesta persona, donats per la seva família i pels materials que durant anys he anat recollint a partir de la meva tasca que com a biògraf he realitzat. Per altra estem realitzant un programa que anomem *Memòria* i que es refereix als temes de les fonts i història orals i a la literatura testimonial. Es tracta d'un programa que integrarà investigadors, historiadors, sociòlegs, periodistes cubans, per investigar tres zones fonamentals de la nostra història i la seva relació amb els llocs on Pablo de la Corriente Brau va tenir relació.

Hi ha una primera zona d'investigació que s'anomena *Ecos de la República* que es centra en la investigació de l'etapa republicana cubana, una altra que s'anomena *Las voces que nos rodean* que és la història oral d'aquests trenta-cinc anys i una

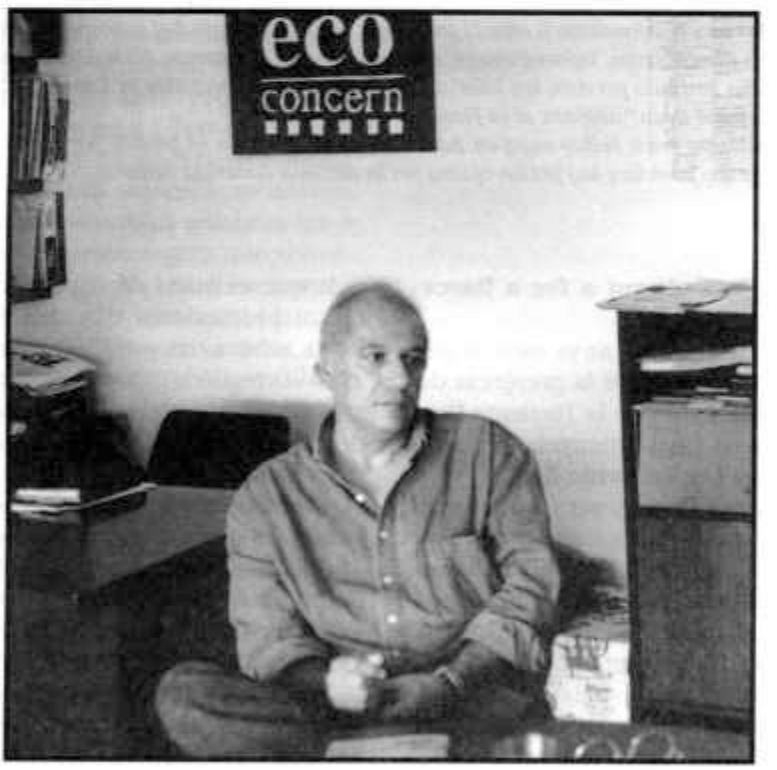

tercera que s'anomena *La creación en la voz* que són històries orals d'artistes i periodistes actuals cubans.

—Quins objectius voleu assolir amb aquesta iniciativa sòcio-cultural?

—La nostra idea és la de crear un fons de la paraula que organitzi tots aquests registres orals utilitzant també el video, de forma que es vagi creant de manera sistematitzada un fons de la paraula sobre aquests temes.

D'altra banda i en col·laboració amb algunes institucions de l'estat espanyol volem també treballar la presència catalana a Cuba a partir de l'immigració i de l'exili republicà.

Aquest és a grans trets el projecte del centre que volem impulsar..

—Aquesta associació té un caràcter no estatal?

—Sí. Això és un fenomen que s'està donant actualment a Cuba i que és molt interessant i molt positiu.

Arran de la crisi econòmica que estem patint s'ha propiciat una recerca d'espais que abans estaven determinats per una organització molt vertical i rígida en la mesura que l'estat abarcava pràcticament la difusió de totes les activitats. En aquest sentit la crisi ha fet que es busquin solucions en molts sentits, des de temes de l'economia a petita escala que abans estaven totalment centralitzats... possibilitant que apareguin i es regulin legalment petites iniciatives autònomes en el camp dels serveis.

En l'àrea del pensament i de les idees passa quelcom semblant. Segueixen existint les institucions i organismes culturals depenents del Ministeri de Cultura, però d'altres han guanyat en autonomia, com per exemple és el cas de *La Unión de Escritores i Artistas de Cuba* convertint-se en una ONG. Aquest també és el cas del nostre centre que es una institució cultural independent que es nodreix de donacions tant cubanes com de l'estranger.

—Tu vas participar en el grup del *Caiman Barbudo*.

—Sí. De fet la meva generació poètica es coneguda com la *Generación del Caimán*.

Aquesta entitat va sorgir l'any 1966 en un moment on tot depenia de l'estat. Els graus d'independència s'aconseguien per la gestió del seu organitzador, malgrat que institucionalment depengués d'un organisme concret de l'aparell de l'estat. Va ser una època molt rica i creativa, d'efervecència cultural.

Després a la dècada dels setantes i especialment els primers cinc anys va ser una època molt gris, difícil, on es va publicar menys i on estava molt marcada per la influència soviètica, tant en el terreny econòmic com en el cultural. Va ser una època molt apagada, on l'esperit de polèmica i de recerca van desaparèixer.

—Com ho viviu trenta anys després.

—Sense nostàlgia i volent rescaballar els aspectes positius que va tenir i tractant d'aïllar i d'entendre els aspectes no tan reexits.Va ser una època apassionada. Cal retornar a la passió per les coses.

Actualment, com us deia abans, la crisi ens ha fet buscar més colors en el sentit de la diversitat. Penso que ha estat la cosa més interessant que hem viscut culturalment parlant, expressant-se amb una gran força

—Diversitat en quin sentit?

—Diversitat en el sentit de recerca d'una visió no necessàriament complaent de la realitat tal com va tendir a ser en l'època del *Quinquenio Gris*, on el realisme socialista va realitzar força intents per instaurar-se.

Tanmateix la nostra vitalitat cultural anterior a la mateixa revolució, va fer possible que no ens veiéssim arrossegats a una literatura repetitiva,

com va ser el cas d'altres experiències socialistes.

—Com creus que es pot recuperar l'esperit dels anys seixantes per transformar la societat?

—Per a mi es concreta en una certesa que es bo tenir-la i es que aquell projecte com a tal ja no és possible. I no ho és perquè el món ha canviat molt, no hi ha un context mundial que l'afavoreix i perquè aquest mateix projecte tenia els seus aspectes dèbils i erronis. Aquesta primera visió em sembla molt important.

—De la mateixa manera que Cuba va ser capaç de crear un model de referència fa anys, quines possibilitats hi ha que actualment s'aprofiti la crisi per a intentar crear una situació que no sigui la de caure en l'òptica capitalista convencional, tal com els hi ha passat als països de l'Europa de l'Est?

—Jo crec que l'esperança està en la gent. Aquests darrers anys han estat un anys de formació cultural i en general molt bona. Tot això és una riquesa bàsica, un capital humà que serà important a l'hora de determinar quin ha de ser el nostre futur.

—Quina influència ha tingut i té la pressió dels Estat Units?

—És un element que sempre està present en la balança del poble cubà i que ha influït molt, en fer una política de tancament. És un element extern agressiu que fa que moltes posicions a Cuba s'endureixin.

—Es pot parlar d'un problema generacional actualment a Cuba? És a dir, la gent que ha nascut dins de la revolució fins a quin punt aposta per una entrada directa al model capitalista de societat i no en reformar i millorar l'actual sistema.

—Hi ha moltes posicions. I un dels aspectes que influeix és el generacional, en la mesura que la generació hegemònica, la que va fer la revolució armada es manté encara en el poder, en els llocs més decissius.

Tanmateix hi ha dos, tres generacions que estan apretant per influir en tots els sentits, tant en el polític, com en l'econòmic, com en l'administratiu. Han començat a veure's símptomes en que aquesta visió crítica —a la tan unilateral generacionalment parlant— està tenint una sèrie de figures de menor edat com és el cas del ministre d'afers exteriors, el president del Parlament, el propi president de la *Unión de Escritores*.

A nivell de figures aquest canvi s'està donant en alguna mesura, i jo crec que la direcció màxima, pel que puc copsar pels discursos, està fent el possible perquè aquest enfrontament no crei un nou bloqueix intern, perquè seria a aquestes alçades fatal.

El que nosaltres anomenem la política de la fortalesa sitiada, el tancar-nos completament, únicament el defensar-nos... seria una actitud del tot suïcida.

—Fidel Castro continua gaudint d'un reconeixement popular com a punt de referència?

—Jo crec que majoritàriament sí. No és, per suposat, la situació de la dècada dels seixantes, ni la dels setantes. I jo crec que està bé que sigui així. Aquesta és la història, així és la vida. El pas del temps es deixa notar.

Nogensmenys la imatge que acostuma a donar un cert tipus de premsa en el sentit d'oferir la imatge d'una Cuba on hi ha una voluntat suprema que no deixa fer res, crec que realment no es pas així. Ara bé, entre l'autoritat històrica, els trets de caràcter, una pràctica de poder tant llarga... indubtablement això té un pes

—Creus que la desaparició d'aquesta figura tant emblemàtica ajudarà a canviar les coses?

—Això és una cosa que he discutit moltes vegades amb amics espan-

yols. Particularment crec que no ajudaria, fonamentalment pels aspectes externs a Cuba. El pes de la emigració a Miami, Nova York... la confrontació amb els EE.UU.

Crec que els canvis que ara s'estan produint dins de l'actual règim, ajudaran a atenuar possibles mals majors que podrien sorgir si demà mateix ocorregués un canvi per qualsevol raó, fos biològica o d'altre tipus.

Aquí hi ha una tendència a veure-ho i comparar-ho amb la situació espanyola en temps de Franco. Tanmateix jo no ho veig així. Personalment crec que el millor que podria passar per a la majoria de cubans i fins i tot per aquells que no viuen actualment a Cuba, fora que aquests canvis es produïssin de manera atenuada i que no s'anessin en orris moltes coses que són essencials fins i tot per aquells que no combreguen amb l'actual règim.

—Bé, una cosa són les relacions de poder i una altra el tenir clar un projecte, un model de canvi que permeti un equilibri. S'està treballant en aquest sentit? Ens referim a reflexions de fons.

—Per la dinàmica dels esdeveniments no crec pas que existeixi un disseny determinat d'aquesta estratègia. Ni tans sols a nivell del partit. Hi ha molt d'improvització. Actualment no et pots parar. Existeix una situació tan acuciant que pràcticament no ens permet fer res més que el que fem.

Martí Olivella, Joan-Ramon Gordo

¡ZAP!

Miguel Ibáñez Rius
Barcelona, 1995.
Col·lecció Zanzíbar 1
Futura Ediciones S.C.C.L.

"Delincuente habitual/preservativo más fino/ ante una opinión pública que pide mano dura/tras una experiencia de abortos que la llevó al borde de la muerte clínica, esta mujer dice haber recibido un mensaje de Dios:/okey, querida.../todo lo demás, es historia."

Aquest text podria haver sigut moltes coses, però mai ha estat un guió de televisió. Tot i això, desafiant totes les regles de la prudència, va ser gravat en una cinta de video en un exercici de *flipping* conspiranoic. Què diu? Que no sap què és el *flipping?* Llavors tampoc deu saber què és el *grazzing* o el *zipping* i amb tota seguretat no té sintonitzat al seu aparell de *Taedium Vitae* (TV) el millor canal conspiranoic que circula al nostre espai electromagnètic, el NADSAT. Sintonitzi's i descobrirà que hi ha molt més del que es pensa darrere dels 300.000 punts de llum que formen la pantalla del seu aparell de TV. Sí, el que vostè mira còmodament des del sofà de casa seva quan pren el comandament a distància amb la seva mà i prem el botó. Creu que és realment lliure de veure el que vol i quan vol? Ha pensat si aquesta caixa de llum és capaç de canviar l'activitat del seu cervell? Creu que no hi ha algú més enllà de la pantalla que està provant d'alterar el seu comportament? No es perdi el nou programa de NADSAT: ¡ZAP!

¡Zap! és un exercici esperpèntic sobre la televisió, un documental sobre el caos i el capitalisme moribund. Amb molt humor i molta mala llet. A un ritme trepidant, per evitar que li passi per la imaginació el canviar de canal, l'ajudarà a repensar les seves relacions íntimes amb la 'finestra indiscreta'. Presentat per Miguel Ibáñez, un adicte als subliminals, només podrà veure'l disposant del pertinent decodificador, que trobareu a qualsevol llibreria o demanant-lo directament al seus editors a qui des d'aquí desitgem molta sort en la seva aventura conspiranoica; o és conspirativa? O constipativa? Bé millor que els hi pregunteu a ells mateixos:

Futura Ediciones S.C.C.L
Apartat de Correus 36.108
08080 Barcelona
Fax: 301 12 64

ENHAVO CONTENTS

Cefartikolo	**3**	Editorial
Etneco kaj juro: trakomuna kaj oblikvan enfokusigon pri la studo kaj instruo de la jura pluralismo	**4**	Ethnicity and Law: A diatopic and diagonal approach of juridical study and teaching
Medicino kaj Religio (II)	**20**	Medicine and Religion (II)
Patrina tero: postulante la inan principon	**38**	Mother earth: Claiming the feminine principle
Bonveniga Mohawk-ceremonio	**44**	Mohawck welcome ceremony
Konversacio kun Victor Casaus	**53**	A talk with Victor Casaus
¡Zap!	**58**	¡Zap!

Paper ecològic
100% lluire de clor

Via fora!! Publicació per a la gent culturalment activa.

Podeu reproduir qualsevol article sempre que sigui de manera íntegra, però us agrairíem que en féssiu constar la procedència.

Edita: Associació **enllaç**. Apartat de Correus 85, 08291 RIPOLLET (Vallès Occ.), telèfons: 692 51 83 - 675 27 83 i al CENTRE DE CULTURA, Turó dels Pujols, 08739 Guardiola de Font-rubí (Alt Penedès), telèfon: 897 43 05.

Via fora!! és composada electrònicament per membres de l'Associació comptant amb la col·laboració de Servei de Secretaria S.A. i Imprés als PP.CC. a La Impremta (el Prat de Llobregat), amb paper ecològic de 90 grams.
D.L. B-13.925/1984 I.S.S.N. 0214-672X.

Via fora!! és membre de l'APPEC (Associació de Publicacions Periòdiques en Català).

Aquest número de la *Via fora!!* és fruit del treball de: Leonor Carrion, Eugeni Chafer, Àngels Fortuny Morera, Joan-Ramon Gordo, Keshava, Agustí Nicolau, Jaume Sobrevals, Milagros Vallès i Lluís Vàzquez.

També han col·laborat en les traduccions: Ramon Llop, Llibert Puig, Mercè Castany i l'Associació Catalana d'Esperanto.

Totes les il·lustracions són d'Eva Virgili.

Les fotografies són de Joan Ramon Gordo.

enllaç no s'identifica necessàriament amb els articles que van signats pels seus autors.

Editorial	***Un mar o un mur?***	**3**
Altrament	***Etnicitat i dret: Un enfoc diatòpic i diagonal de l'estudi i l'ensenyament del pluralisme jurídic*** Agustí Nicolau i Coll, Robert Vachon	**4**
	Medicina i Religió (i 2) Raimon Panikkar.	**20**
	Terra Mare: reivindicant el principi femení	**38**
Reus, París Londres	***Cerimònia de benvinguda Mohawk*** Sakokwemonkas (Tom Porter)	**44**
A la intempèrie	***Conversa amb Victor Casaus***	**53**
Relligats	***¡ZAP!*** Miguel Ibáñez	**58**

en llaç

Associació cultural